

Academische vrijheid en de Europese rechtsstaat

Academic Freedom and the European Rule of Law

Open Universiteit Heerlen

drs. J. Leegwater
838866238

Cursuscode:	RM9916 - Scriptie
Begeleider:	prof. dr. J.W. Sap
Examinator:	mr. dr. H.M.J.M. Slegers
Aantal woorden:	12.484 (excl. inhoudsopgave, voetnoten en bijlagen).
Inleverdatum:	22 februari 2026

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Inleiding.....	1
1.2	Relevantie en onderzoeksvraag.....	3
1.3	Methodologie.....	4
2	Academische vrijheid en de Europese rechtsstaat	5
2.1	Inleiding.....	5
2.2	Academische vrijheid	5
2.2.1	Begrip academische vrijheid.....	5
2.2.2	De academische vrijheid in de Europese Unie	6
2.2.3	Een hanteerbare definitie.....	9
2.3	Rechtsstaat en <i>rule of law</i>	10
2.3.1	Rechtsstaat en grondrechten	10
2.3.2	Bescherming van de rechtsstaat.....	11
2.4	Tussenconclusie	12
3	Rechtspraak.....	13
3.1	Inleiding.....	13
3.2	Vrijheid van meningsuiting	13
3.3	Rechten en beginselen in het HVEU	14
3.4	Academische vrijheid	16
3.5	Afdwingbaarheid van academische vrijheid	18
3.5.1	Individuele vrijheid via het EVRM.....	18
3.5.2	Individuele vrijheid en institutionele autonomie via het HVEU	19
3.6	Tussenconclusie	21
4	Academische vrijheid in Nederland.....	23
4.1	Inleiding.....	23
4.2	De academische vrijheid langs de Europese meetlat	23
4.3	Nederlandse rechtspraak.....	25
4.4	Tussenconclusie en verbeterde waarborgen voor academische vrijheid	28
4.4.1	Europese maatregelen.....	28
4.4.2	Nederlandse maatregelen	29
5	Samenvattende conclusie	31

Literatuurlijst	i
Jurisprudentie.....	v
Kamerstukken en andere parlementaire documenten.....	vii

1 Inleiding

1.1 Inleiding

Sinds 30 augustus 2022 is de Nederlandse Grondwet een algemene bepaling rijker, waarin staat dat de Grondwet de grondrechten en de democratische rechtsstaat waarborgt.¹ Rechtsstaat, democratie en grondrechten worden niet alleen gezien als essentieel voor het functioneren van ons staatsbestel, maar worden ook in de Europese rechtsorde gezien als kernbeginselen.² Participatie van burgers, verantwoording afleggen, legaliteit, machtenscheiding, rechterlijke onafhankelijkheid en mensenrechten zijn begrippen die onderdeel uitmaken van de (inter)nationale rechtsorde en de constitutionele tradities.³ Het is misschien des te opmerkelijker dat geen van deze kernbeginselen rustig bezit zijn gebleken in recente jaren.

In de Verenigde Staten knagen veel recente presidentiële decreten⁴ aan de principes van rechtsstaat en democratie, zoals de sancties tegen functionarissen van het Internationaal Strafhof⁵ en het beperken van het toelatingsbeleid voor buitenlandse studenten aan Harvard.⁶ In de Europese Unie valt met name Hongarije in negatieve zin op. Tegen het land is in 2018 een procedure gestart wegens schending van de Europese fundamentele waarden als bedoeld in artikel 2 VEU.⁷ Het Europees Parlement had zorgen over onder meer het functioneren van het kiessysteem, de rechterlijke onafhankelijkheid, corruptie en belangenverstremming, bescherming van privacy, godsdienstvrijheid, vrijheid van meningsuiting, academische vrijheid en fundamentele rechten van minderheden.⁸

In Nederland lijkt het voorsnog zo'n vaart niet te lopen, maar ook hier zijn er zorgen over de stand van de rechtsstaat. De parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag constateerde in 2020 in haar rapport 'Ongekend onrecht' dat wetgever, rechtspraak en uitvoerende instanties de grondbeginselen van de rechtsstaat hebben geschonden.⁹ De naar aanleiding van deze toelagenaffaire ingestelde staatscommissie¹⁰ publiceerde in 2024 tien verbetervoorstellen, gericht op het leidend maken van de rechtsstaat in het handelen van politici, bestuurders en medewerkers van de overheid.¹¹ Volgens de commissie blijkt het beperkte rechtsstaatsbegrip onder sommige politici uit hun bereidheid de rechten van minderheden in te perken ten behoeve van de meerderheid of het belang van de eigen groep.¹² Het rapport heeft in dit opzicht nog niet tot een trendbreuk geleid. Zo waren verschillende voorstellen uit het Hoofdlijnenakkoord van BBB, VVD, NSC en PVV in strijd met internationale verdragen, zoals bijvoorbeeld de voorgestelde beperking van na-reizigers.¹³ Maar ook in de verkiezingsprogramma's voor de parlementsverkiezingen van 2025 staan

¹ *Stb.* 2022, 332.

² *Kamerstukken II* 2015/16, 34516, nr. 3, p. 3-4 (MvT); artikel 2 VEU; preambules HVEU en EVRM.

³ *Kamerstukken II* 2015/16, 34516, nr. 3, p. 5-6 (MvT); artikel 6 lid 3 VEU.

⁴ Een overzicht is te vinden op federalregister.gov/presidential-documents/executive-orders/.

⁵ 'Imposing sanctions on the International Criminal Court', [whitehouse.gov](https://www.whitehouse.gov) (geraadpleegd op 10 augustus 2025).

⁶ 'Enhancing national security by addressing risks at Harvard University', [whitehouse.gov](https://www.whitehouse.gov) (geraadpleegd op 22 oktober 2025).

⁷ COM(2025) 900 final, p. 8.

⁸ P8_TA(2018) 0340, punt 1.

⁹ *Ongekend onrecht* 2020, p. 7.

¹⁰ *Kamerstukken II* 2020/2021, 35510, nr. 12 (Motie). Voor het instellingsbesluit: *Stcrt.* 2023, 7635.

¹¹ Staatscommissie Rechtsstaat 2024, p. III.

¹² Staatscommissie Rechtsstaat 2024, p. 30.

¹³ *Hoofdlijnenakkoord* 2024, p. 4. Het is in strijd met het recht op familielevens als bedoeld in artikel 8 EVRM.

voorstellen die strijdig zijn met de beginselen van rechtsstatelijkheid.¹⁴ VVD-lijsttrekker en oud-minister Yeşilgöz-Zegerius, wiens verkiezingsprogramma de toets der kritiek niet kon doorstaan, vond het gebruik van de term anti-rechtsstatelijk echter ‘belachelijk’ en deed het rapport van de Nederlandse Orde van Advocaten af als een ‘mening’.¹⁵

Opgemerkt wordt dat Nederlandse politici steeds minder op lijken te hebben met dergelijke kritiek van rechters, journalisten en academici.¹⁶ Een ander treffend voorbeeld diende zich recentelijk aan. Demissionair Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) Moes riep in het televisieprogramma Café Kockelmann de Radboud Universiteit op om aangifte te doen tegen universitair docent Harry Pettit vanwege zijn grensoverschrijdende pro-Palestina tweets.¹⁷ De minister vond dat de grens van de academische vrijheid bereikt was en wilde dat ingegrepen werd, daarbij suggererend dat anders de onderwijsinspectie een rol zou kunnen hebben. Een oordeel over eventuele strafbaarheid van de uitlatingen gaf de minister echter niet.¹⁸ De docent zelf noemde het krankzinnig dat een minister zich mengt in de vrijheid van meningsuiting en de academische vrijheid.¹⁹

Juist in een democratische rechtsstaat zijn tegenmacht en kritische geluiden van belang. Eerder in 2025 hebben de rectoren van de Nederlandse universiteiten uitgesproken dat academische vrijheid een publieke waarde is die beschermd moet worden.²⁰ De door hen gesignaleerde “politieke neiging om (...) actief richting te geven aan de inhoud van het wetenschappelijk debat en onderwijs” wordt gezien als druk.²¹ Vergeleken met andere Europese landen staat Nederland er bovendien slecht voor in de *Academic Freedom Monitor*, onder andere vanwege bezuinigingen op het hoger onderwijs door het kabinet, de grote hoeveelheid tijdelijke contracten en de bemoeienis van de private sector.²² In reactie op het maatschappelijk en politiek debat over academische vrijheid heeft Moes’ voorganger Bruins aangegeven dat academische vrijheid een niet te bediscussiëren norm is en de wetenschap een belangrijke pilaar van onze democratische rechtsstaat.²³

In de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) is echter slechts vastgelegd dat de academische vrijheid in acht wordt genomen aan de instellingen voor hoger onderwijs en aan de academische ziekenhuizen.²⁴ Dat klinkt niet heel stevig. Weerspiegelen wet- en regelgeving dan wel Bruins’ opvatting of is de invulling van deze ‘belangrijke pilaar’ afhankelijk van de bewindspersoon zelf en de situationele context waarin het aan de orde komt? Is de academische vrijheid in Nederland eigenlijk wel voldoende beschermd? De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) vraagt zich dat in ieder geval af nu grondwettelijke borging ontbreekt.²⁵

¹⁴ Nederlandse Orde van Advocaten 2025, p. 180.

¹⁵ ‘Dilan Yeşilgöz haalt uit naar advocaten: ‘Belachelijk om VVD anti-rechtsstatelijk te noemen’’, bnr.nl (geraadpleegd op 25 oktober 2025).

¹⁶ Mommers 2025.

¹⁷ *Café Kockelmann*, WNL 10 oktober 2025, youtube.com/watch?v=UWpxJ3X-0V8.

¹⁸ *Café Kockelmann*, WNL 10 oktober 2025, youtube.com/watch?v=UWpxJ3X-0V8.

¹⁹ Quekel 2025.

²⁰ Rectoren van de Nederlandse universiteiten 2025.

²¹ Rectoren van de Nederlandse universiteiten 2025.

²² Raad van Europa 2025, p. 19, 67 en 87.

²³ *Kamerstukken II 2024/25*, 31288, nr. 1202 (Brief).

²⁴ Artikel 1.6 WHW.

²⁵ KNAW 2025, p. 34-35. De KNAW is werkzaam op het gebied van het wetenschappelijk onderzoek en is ingesteld op basis van artikel 1.5 lid 1 WHW. Haar taakomschrijving is in die wet opgenomen.

Europese verdragsbepalingen werken echter rechtstreeks door in onze nationale rechtsorde, als zij zich daar qua inhoud toe lenen. Bovendien geldt dat zij voorrang hebben boven nationale wetgeving in geval van strijdigheid. In artikel 13 van het Handvest van de grondrechten van de EU (HVEU) staat dat de academische vrijheid wordt geëerbiedigd. Naast de vraag of de bescherming van de academische vrijheid in het Nederlands recht voldoende geborgd is, kan de vraag worden gesteld of het Europees recht aanvullende of betere bescherming biedt. In dit onderzoek sta ik hierbij stil.

1.2 Relevantie en onderzoeksvraag

Duidelijk is dat de academische vrijheid en de begrenzing ervan maatschappelijk relevant en actueel zijn. De rectoren van de Nederlandse universiteiten waren voornemens een brede dialoog te starten over academische vrijheid en nodigden uit om mee te doen.²⁶ Een juridisch onderzoek naar de stand van de Europese regelgeving en hoe deze kan bijdragen aan de bescherming van de academische vrijheid, kan iets aan dit debat toevoegen. De volgende onderzoeksvraag staat dan ook centraal:

In hoeverre biedt het huidige nationale en Europese juridische kader in artikel 1.6 WHW en artikel 13 van het Handvest van de Grondrechten van de EU voldoende waarborg voor de bescherming van de academische vrijheid in Nederland?

Deze onderzoeksvraag wordt behandeld in drie hoofdstukken, aan de hand van de volgende deelvragen:

1. Wat wordt verstaan onder de academische vrijheid als bedoeld in artikel 1.6 WHW en artikel 13 HVEU?
2. Hoe heeft de Europese rechtspraak zich ontwikkeld ten aanzien van de bescherming van de rechtsstaat en de academische vrijheid?
3. Welke rol neemt de academische vrijheid in binnen het Europese rechtsstaatsbegrip?
4. Hoe is de bescherming van de academische vrijheid in Nederland geregeld?

De beantwoording van de deelvragen zal daarmee de samenhang laten zien tussen de academische vrijheid, de rechtsstaat en de democratische beginselen. De academische vrijheid in Nederland in artikel 1.6 WHW en de Europese dimensie in artikel 13 HVEU zullen aan de hand van literatuur, regelgeving en jurisprudentie worden beschreven. Hoofdstuk 2 behandelt de eerste deelvraag, hoofdstuk 3 gaat in op de tweede en derde deelvraag en in hoofdstuk 4 wordt gefocust op de actuele Nederlandse situatie (deelvraag 4). Het onderzoek wordt afgesloten met een conclusie als antwoord op de centrale onderzoeksvraag en zal enkele aanbevelingen bevatten om de bescherming van de academische vrijheid te verbeteren.

²⁶ Rectoren van de Nederlandse universiteiten 2025.

1.3 Methodologie

Dit onderzoek is juridisch-dogmatisch van aard en is gericht op het in kaart brengen van het geldende recht, zodat kritisch kan worden gereflecteerd op de academische vrijheid in Nederland. Hiervoor is gebruik gemaakt van wet- en regelgeving, de parlementaire geschiedenis en vakliteratuur. De Nederlandse rechtspraak is gevonden via rechtspraak.nl. De jurisprudentie van het CBHO van 2000 t/m 2022 is geraadpleegd vanaf de site van de Raad van State. Vanwege de nauwe relatie tussen EVRM en Handvest²⁷ wordt zowel aandacht besteed aan de jurisprudentie van het EHRM als dat van het Europese Hof van Justitie (HvJ). Voor het HvJ ligt de nadruk hierbij op de periode na inwerkingtreding van het Handvest, zijnde 1 december 2009. Europese regelgeving is opgezocht via eur-lex.europa.eu en jurisprudentie via curia.europa.eu en HUDOC. Literatuur is gezocht via de bibliotheek van de Open Universiteit in *InView Essential* en *Legal Intelligence*. Beleidsdocumenten en andere parlementaire stukken zijn gezocht via de sites van de Europese instellingen en via de Nederlandse overheidssites. Bij alle genoemde databanken is gezocht op de termen ‘academische vrijheid’, ‘rechtsstaat’, ‘rule of law’ en de betreffende artikelen uit de regelgeving. Aanvullend is gezocht naar relevante artikelen in *Common Market Law Review*, *Nederlands Tijdschrift voor Europees Recht*, *the Hague Journal on the Rule of Law* en juridische blogs. Via de sneeuwbalmethode is aanvullende literatuur gevonden.

Hoewel veel auteurs de relatie leggen tussen academische vrijheid en de grondwettelijke vrijheid van onderwijs komt dat in dit onderzoek slechts beperkt aan de orde. Ten eerste omdat artikel 23 GW zich in belangrijke mate richt op het primair onderwijs en er discussie kan bestaan over de betekenis van dit artikel voor het hoger onderwijs.²⁸ Ten tweede omdat het nationale wettelijk kader in de WHW op grond van het toetsingsverbod in artikel 120 GW niet op grondwettigheid mag worden getoetst. In dit onderzoek gaat het vooral om de doorwerking van Europees recht in de Nederlandse rechtsorde. Daarom wordt ook slechts beperkt ingegaan op de bescherming van academische vrijheid via internationale (niet-Europese) verdragen²⁹ en op de institutionele privaatrechtelijke verhoudingen binnen instellingen en hun onderwijs- en onderzoeksbeleid. Het komt uitsluitend aan de orde waar dit relevant is voor het Europese rechtsstaatsbegrip en de plaats die de academische vrijheid inneemt.

²⁷ Artikel 6 lid 3 VEU; artikel 52 lid 3 HVEU.

²⁸ Groen 2017, p. 48.

²⁹ Denk onder meer aan het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR), het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR) en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) waar in verschillende artikelen wel gesproken wordt van vrijheden m.b.t. meningsuiting, vergadering en wetenschap, maar veelal in algemene termen.

2 Academische vrijheid en de Europese rechtsstaat

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de twee kernbegrippen uit dit onderzoek centraal en wordt het theoretisch kader geschetst. Allereerst wordt in §2.2 ingegaan op de academische vrijheid. Wat wordt hieronder verstaan in Nederland en in de Europese Unie? Vervolgens komt in §2.3 het Europese rechtstaatbegrip aan de orde. Naast een beschouwing over de betekenis van het begrip, worden ook enige opmerkingen gemaakt over de bescherming van de rechtsstaat.

2.2 Academische vrijheid

2.2.1 Begrip academische vrijheid

Artikel 1.6 WHW bepaalt dat de academische vrijheid in acht wordt genomen aan de instellingen voor hoger onderwijs en de academische ziekenhuizen. Een definitie van academische vrijheid is echter minder makkelijk te geven dan het op het eerste gezicht lijkt. Academische vrijheid is volgens de wetgever een recht dat samenhangt met de vrijheden van meningsvorming en meningsuiting en dat specifiek gericht is op de positie van het individu. Het gaat om de vrijheid de eigen wetenschappelijke inzichten te volgen en daarbij niet afhankelijk te zijn van bepaalde politieke, filosofische of wetenschapstheoretische opvattingen.³⁰ Het lag in de bedoeling van de wetgever om de autonomie van deze instellingen voor wat betreft onderwijs en onderzoek voorop te laten staan.³¹ Er worden drie aspecten onderscheiden: het in vrijheid onderwijs geven, het verrichten van onderzoek (het beoefenen van de wetenschap) en het ontvangen van onderwijs.³² Deze aspecten hebben betrekking op respectievelijk de docent, de onderzoeker en de student.

De wetgever is echter niet heel consequent te werk gegaan waar het gaat om de aard van deze vrijheid. Onduidelijkheid over de aard leidt tot onzekerheid over mogelijke beperkingen van de academische vrijheid.³³ De wettekst en toelichting geven weinig duidelijkheid. Zo werd de academische vrijheid gezien als een recht dat samenhangt met de vrijheid van meningsvorming en meningsuiting en niet onbeperkt is. Er was bij de wetgever echter de wens om de academische vrijheid “als beginsel in de wet op te nemen”.³⁴ Bij de invoering van de WHW is de academische vrijheid in eerste instantie niet opgenomen, maar via de vierde nota van wijziging kwam de bepaling terug in dezelfde vorm en met dezelfde toelichting als in de Wet op het wetenschappelijk onderwijs 1981 (Wwo) daarvoor.³⁵ Groen leidt uit de memorie van toelichting bij de Wwo af dat de academische vrijheid ondanks het woord ‘recht’ wordt gekarakteriseerd als een beginsel waarbij een belangenafweging aan de orde is.³⁶

Ook Groen geeft geen definitie. Hij hanteert een waaiervenadering voor het begrip, met een harde kern van subjectieve rechten (vrijheid van meningsuiting, academische vrijheid als bedoeld in artikel 13 HVEU en auteursrechtelijke bescherming) en een periferie van normatieve beginselen (vrijheid van wetenschap als sociaal grondrecht, internationale verklaringen en academische vrijheid als opdracht aan de instelling in de WHW).³⁷ In deze waaiervenadering komt het onderscheid in recht of

³⁰ *Kamerstukken II 1990/91, 21073, nr. 17, p. 39.*

³¹ *Kamerstukken II 1988/89, 21073, nr. 3, p. 34.*

³² *Kamerstukken II 1990/91, 21073, nr. 17, p. 39.*

³³ Mohammad 2023, p. 355.

³⁴ *Kamerstukken II 1980/81, 16802, nrs. 3-4, p. 50.*

³⁵ *Kamerstukken II 1980/81, 16802, nr. 17, p. 2.*

³⁶ Groen 2017, p. 79.

³⁷ Groen 2017, p. 57-58.

beginsel terug bij de afdwingbaarheid in rechte. Individuele rechten kunnen rechtens afdwingbaar zijn, maar normatieve beginselen vereisen een belangenafweging in de institutionele context waar de rechter terughoudend zal toetsen.³⁸ In 2021 heeft de KNAW het begrip nader uitgewerkt voor wat betreft wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. Ook de KNAW definieert de academische vrijheid niet als een recht. Academische vrijheid is “het beginsel dat medewerkers aan wetenschappelijke instellingen in vrijheid hun wetenschappelijk onderzoek kunnen doen, hun bevindingen naar buiten kunnen brengen en onderwijs kunnen geven”.³⁹ De academische vrijheid is bovendien voorbehouden aan wetenschappers voor wat betreft functiegerelateerde wetenschapsbeoefening.⁴⁰ Meningingen van wetenschappers en medewerkers over zaken buiten het eigen vakgebied vallen daarom niet onder de academische vrijheid, maar onder de vrijheid van meningsuiting. De Commissie-Stolker, ingesteld om onderzoek te doen naar een melding over een institutionele misstand aan de UvA, noemt academische vrijheid zowel een ideaal als een rechtsbeginsel dat vrijheden toekent aan universiteiten, hun staf en studenten.⁴¹

Het lijkt daarmee veilig te veronderstellen dat in Nederland de academische vrijheid wordt gezien als een beginsel. Begrenzing van de academische vrijheid volgt uit eisen die voortvloeien uit de taken die de wet oplegt aan de instellingen en door professionele normen die zijn vastgelegd in de Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit.⁴² Onderzoek moet voldoen aan de maatschappelijke en ethische normen en aan door vakgenoten erkende maatstaven.⁴³ De overheid dient de academische vrijheid te respecteren en mag slechts beperkingen stellen als sprake is van een wettelijke grondslag, als ze een legitiem doel dienen en als deze noodzakelijk zijn in een democratische samenleving.⁴⁴

Naast de (negatieve) mogelijkheid tot beperking, heeft de overheid echter ook de (positieve) verplichting om de academische vrijheid te beschermen en te faciliteren.⁴⁵ Dat vraagt om het geven van ruimte aan ongebonden (vrij) onderzoek, het voorkomen dat een te grote afhankelijkheid van geldstromen ontstaat en het geven van actieve bescherming aan wetenschappers tegen intimidatie en druk.⁴⁶ De huidige beperkte wettelijke bescherming is daarbij een aandachtspunt.⁴⁷

2.2.2 De academische vrijheid in de Europese Unie

Internationaal gezien is de academische vrijheid naar haar aard een breed gedragen norm.⁴⁸ Binnen de Europese Unie zijn met name het EVRM en het HVEU van belang. In artikel 13 HVEU is bepaald dat de kunsten en het wetenschappelijk onderzoek vrij zijn en dat de academische vrijheid wordt geëerbiedigd.⁴⁹ Rechten uit het Handvest worden uitgelegd conform de voorwaarden en beperkingen zoals gedefinieerd door de verdragen (en/of implementatiewetgeving), zoals het

³⁸ Groen 2017, p. 79.

³⁹ KNAW 2021, p. 22.

⁴⁰ KNAW 2021, p. 25.

⁴¹ Stoker, Stolker & Waaldijk 2023, p. 38.

⁴² KNAW 2021, p. 26.

⁴³ *Kamerstukken II 1980/81, 16802, nrs. 3-4*, p. 49-50.

⁴⁴ KNAW 2021, p. 29. Zie ook de verderop te bespreken art. 10 lid 2 EVRM en art. 52 lid 1 HVEU.

⁴⁵ KNAW 2021, p. 29-30.

⁴⁶ KNAW 2021, p. 29-30; KNAW 2025, p. 34-35.

⁴⁷ Van Gestel 2024, p. 16.

⁴⁸ Mohammad 2023, p. 217. Ook: KNAW 2021, p. 23-24, voor twee aanbevelingen van UNESCO, de VN-organisatie voor onderwijs, wetenschap, cultuur en media.

⁴⁹ In de Engelse versie: ‘Academic freedom shall be respected’.

EVRM.⁵⁰ Voor zover Handvest-rechten corresponderen met de rechten in het EVRM zijn inhoud en reikwijdte daaraan identiek.⁵¹ Voor de academische vrijheid is echter geen corresponderende bepaling in het EVRM te vinden. In de toelichting op het Handvest is aangegeven dat het recht voortvloeit uit de vrijheid van gedachte en de vrijheid van meningsuiting, dat het als zodanig wordt uitgeoefend met inachtneming van artikel 1 HVEU en dat het kan worden onderworpen aan de beperkingen die krachtens artikel 10 van het EVRM zijn toegestaan.⁵² Dat geeft enig houvast, maar geen definitie. Ook de Europese Commissie, als hoeder van de Verdragen, heeft geen afzonderlijke definitie van academische vrijheid vastgelegd in secundaire wetgeving. Daarmee wordt de interpretatie overgelaten aan de lidstaten.⁵³

In de *Academic Freedom Monitor* worden een enge en een bredere benadering onderscheiden. De enge benadering gaat in op het individuele recht van academische professionals, terwijl de brede benadering ook kijkt naar studenten, staf en institutionele kenmerken.⁵⁴ Er zijn drie dimensies: de vrijheid om onderzoek te verrichten, de vrijheid om te onderwijzen en te leren, en de academische vrijheid van meningsuiting en -verspreiding.⁵⁵ Deze dimensies zijn gebaseerd op het ui-model van Kováts en Rónay.⁵⁶ Dit model kan worden gebruikt om te beoordelen in hoeverre de academische vrijheid wordt uitgeoefend. Het model bestaat uit de volgende elementen:⁵⁷

1. Het bestaan en de reikwijdte van kernelementen
 - a. Onderwijzen: vrijheid in keuze van onderwerp, inhoud, methode en studenten;
 - b. Onderzoeken: vrijheid om te beslissen over onderwerp, methode en samenwerking met partners;
 - c. Verspreiden: vrijheid om resultaten te delen inclusief kennis en opinies binnen en buiten de instelling;
 - d. Zelfbestuur: vrijheid om te verenigen, kaders en normen vast te stellen en mee te praten over beïnvloedingsfactoren;
2. Het bestaan en de kwaliteit van ondersteunende elementen
 - a. Institutionele autonomie: beslissingsbevoegdheid en middelen en mogelijkheden om academische vrijheid te waarborgen;
 - b. Werkgelegenheidszekerheid: of regelgeving een langdurige, veilige dienstbetrekking garandeert die alleen kan worden beëindigd op professionele, verdienstelijke gronden;
 - c. Wetgevingskwaliteit: of nationale wet- en regelgeving op de hoogste niveaus de volledige academische vrijheid garanderen;
 - d. Bevordering van academische integriteit en verantwoordelijkheid.

⁵⁰ Artikel 52 lid 2 HVEU, Barkhuysen en Van Emmerik 2023, par. 2.3.6, p. 47.

⁵¹ Artikel 52 lid 3 HVEU.

⁵² Toelichtingen bij het Handvest van de Grondrechten, *PbEU* 2017, C 303/17.

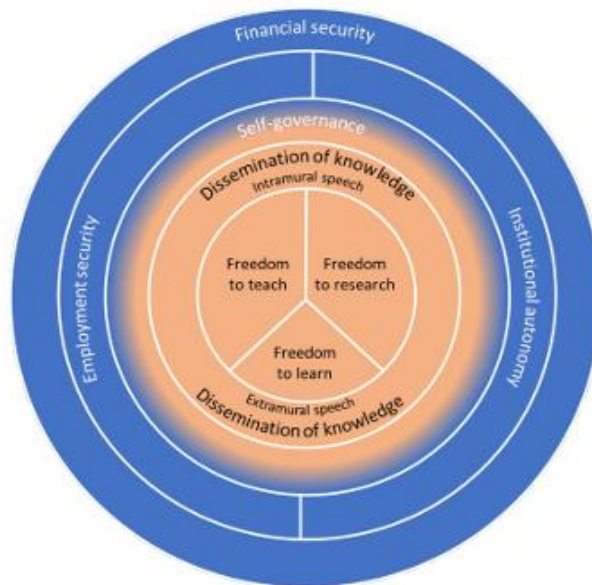
⁵³ Kováts & Rónay 2023, p. 66.

⁵⁴ Maassen e.a. 2025, p. 58.

⁵⁵ Maassen e.a. 2025, p. 52.

⁵⁶ Kováts & Rónay 2023, p. 12.

⁵⁷ Kováts & Rónay 2023, p. 20.

figuur 1 – UI-model van Kováts en Rónay⁵⁸

Er zijn verschillende bindende en niet-bindende initiatieven van EU-instellingen op deze drie dimensies. Gerelateerd aan de vrijheid van onderzoek is artikel 179 VWEU, waarin het doel is opgenomen om een Europese onderzoeksruimte (EOR) tot stand te brengen waarbinnen onderzoekers vrij circuleren. Onderdeel van de bijbehorende (niet-bindende) beleidsagenda is het beschermen van de academische vrijheid als basisbeginsel.⁵⁹ Zonder academische vrijheid kan wetenschap geen vooruitgang boeken, merkt de Commissie op.⁶⁰ Een ander voorbeeld is de Verklaring van Bonn over de vrijheid van wetenschappelijk onderzoek, aangenomen tijdens de ministeriële conferentie over de EOR op 20 oktober 2020. "Vrijheid van wetenschappelijk onderzoek staat voor openheid, uitwisseling, excellentie, internationalisme, diversiteit, gelijkheid, integriteit, nieuwsgierigheid, verantwoordelijkheid en reflexiviteit. Het is daarom een pijler van elke democratie", schreven de Europese ministers.⁶¹

In het kader van de EOR is Horizon Europe ingesteld, het kaderprogramma voor onderzoek en innovatie. In artikel 14 van de bijbehorende verordening wordt het belang van open wetenschap benadrukt. De academische vrijheid van meningsuiting en -verspreiding is hierin terug te lezen.⁶² Voor de vrijheid om te onderwijzen en leren kan het Erasmus+-programma als voorbeeld dienen. Dit heeft als kerndoelen leermobiliteit, samenwerking en ondersteuning van beleidsontwikkeling en moedigt grensoverschrijdende uitwisseling aan met eerbiediging van de academische vrijheid.⁶³ Het is een belangrijk instrument in de totstandbrenging van een Europese onderwijsruimte. Dat vraagt om toezicht op deze eerbiediging door landen die in dit kader financiële middelen ontvangen.⁶⁴

⁵⁸ Kováts & Rónay 2023, p. 12.

⁵⁹ COM(2024) 490 final, p. 25.

⁶⁰ COM(2020) 628 final, p. 17.

⁶¹ Verklaring van Bonn, p. 1.

⁶² Verordening (EU) 2021/695, artikel 14.

⁶³ Verordening (EU) 2021/817, punt 38.

⁶⁴ Verordening (EU) 2021/817, punt 64.

Relevant in Europees verband is ook de Europese Ruimte voor Hoger Onderwijs, die is ingesteld door de Raad van Europa.⁶⁵ Alle lidstaten van de Europese Unie maken deel uit van deze ruimte.⁶⁶ De ministers van hoger onderwijs hebben in 2020 een definitie van academische vrijheid opgenomen in een gezamenlijk communiqué. Academische vrijheid is essentieel in een democratie en betreft de vrijheid van academisch personeel en studenten om deel te nemen aan onderzoek, onderwijs, leren en communicatie in en met de samenleving, zonder inmenging en zonder angst voor represailles.⁶⁷ Institutionele autonomie is hiervoor een voorwaarde.⁶⁸ Dit communiqué is niet bindend, maar heeft wel invloed in de EU.⁶⁹ Het belang van academische vrijheid wordt dus op verschillende plaatsen en door verschillende Europese instellingen onderkend, maar het ontbreekt aan een eenduidige Europese definitie.

Uit de verschillende rechtsbronnen blijkt desondanks wel dat de academische vrijheid kan worden beperkt.⁷⁰ De academische vrijheid in artikel 13 HVEU kan worden beperkt op de wijze zoals in artikel 52 HVEU is bepaald: beperkingen moeten bij wet worden gesteld en de wezenlijke inhoud van de academische vrijheid eerbiedigen.⁷¹ De kern van de academische vrijheid moet overeind blijven. De beperkingen mogen bovendien alleen worden gesteld met inachtneming van het evenredigheidsbeginsel: het moet gaan om een beperking die noodzakelijk is in een democratische samenleving en die moet beantwoorden aan een erkende doelstelling van algemeen belang of de eisen van de bescherming van rechten en vrijheden van anderen.⁷² Beperkingen van de vrijheid van meningsuiting als bedoeld in artikel 10 lid 2 EVRM worden op een vergelijkbare wijze getoetst.

Een belangrijke praktische beperking van artikel 13 HVEU zit in de werkingssfeer van het Unierecht. Het Handvest bindt de lidstaten uitsluitend wanneer zij het recht van de Unie ten uitvoer brengen.⁷³ Dat betekent dat nationale regelingen die binnen de werkingssfeer van het Unierecht vallen, de grondrechten uit het Handvest moeten eerbiedigen.⁷⁴ Waar regelingen buiten de werkingssfeer van het Unierecht vallen, is het Handvest niet van toepassing.⁷⁵ Het Handvest kan wel aanvullende bescherming bieden ten opzichte van het EVRM of de grondwetten van de lidstaten van de Unie.⁷⁶

2.2.3 Een hanteerbare definitie

Om in dit onderzoek te beoordelen in hoeverre de academische vrijheid in Nederland afdoende wordt beschermd in overeenstemming met Unierecht, ligt het voor de hand om een definitie te kiezen die aansluit bij wat in de Europese Unie gangbaar is. In het vervolg van dit onderzoek wordt daarom onder academische vrijheid verstaan: het individuele recht van academische professionals op vrijheid om te onderwijzen, onderzoek te verrichten en de resultaten hiervan te uiten en te verspreiden, alsmede de institutionele autonomie om deze vrijheid te waarborgen.

⁶⁵ 'European Higher Education Area', coe.int (geraadpleegd op 9 november 2025).

⁶⁶ 'Higher Education System', commission.europa.eu (geraadpleegd op 9 november 2025).

⁶⁷ *Rome Ministerial Communiqué 2020*, p. 5.

⁶⁸ *Rome Ministerial Communiqué 2020*, Annex I, p. 3.

⁶⁹ Maassen e.a. 2025, p. 58.

⁷⁰ Zie artikel 10 lid 2 EVRM en *Verklaring van Bonn*.

⁷¹ Zie Barkhuysen & Van Emmerik 2023, par. 2.3.7, p. 50 over de algemene beperkingsclausule en de toetsing van het HvJ EU.

⁷² Artikel 52 lid 1 HVEU.

⁷³ Artikel 51 lid 1 HVEU.

⁷⁴ Heringa, Verhey & Van der Woude 2022, p. 521.

⁷⁵ Gerards 2024, p. 27.

⁷⁶ Artikel 52 lid 3 HVEU.

Daarmee sluit ik aan op de enge benadering in de *Academic Freedom Monitor* en de drie dimensies die daarin worden onderscheiden,⁷⁷ aangevuld met de institutionele autonomie omdat dit als randvoorwaardelijk wordt gezien.⁷⁸ Deze definitie sluit bovendien goed aan op de definitie die de KNAW in Nederland hanteert.⁷⁹ Academische vrijheid in Nederland is daarmee sterk verbonden met de universitaire context.⁸⁰ De keuze voor deze definitie betekent ook dat de focus in dit onderzoek vooral komt te liggen bij de wetenschapper/onderzoeker en minder bij de docent en de student.

2.3 Rechtsstaat en *rule of law*⁸¹

2.3.1 Rechtsstaat en grondrechten

Van het rechtsstaatsbegrip bestaat in Nederland geen eenduidige definitie. In Nederland wordt de rechtsstaat veelal ingekleurd aan de hand van een aantal elementen, waarvan legaliteit, machtenscheiding, rechterlijke onafhankelijkheid en grondrechten door de regering worden genoemd.⁸² De Staatscommissie Rechtsstaat benoemt de bescherming van burgers tegen en door de overheid als kern van het begrip.⁸³ Het omvat bescherming tegen machtsuitoefening, samenhang met democratie via invloed van burgers en het verankeren en beschermen van grondrechten.⁸⁴ Uitgangspunt bij grondrechten is dat er een gebied is waar ieder vrij is te doen of laten wat hij wil zonder inmenging van de overheid.⁸⁵

In de Europese verdragen is geen definitie van de rechtsstaat opgenomen, maar in artikel 2 VEU zijn democratie en rechtsstaat wel benoemd als waarden waarop de Unie berust. Bovendien moeten die waarden ook in het extern beleid worden uitgedragen.⁸⁶ Eerbiediging van de rechtsstaat in de Europese Unie is volgens Europees Parlement (EP) en de Raad onlosmakelijk verbonden met democratie en grondrechten en essentieel voor de bescherming van de andere fundamentele waarden waarop de Unie berust.⁸⁷ In verscheidene resoluties heeft het EP opgeroepen tot actie door Commissie en lidstaten en tot regelmatige beoordeling of alle lidstaten de waarden eerbiedigen en de vereisten van democratie en rechtsstaat naleven.⁸⁸

⁷⁷ Maassen e.a. 2025, p. 52.

⁷⁸ *Rome Ministerial Communiqué 2020*, Annex I, p. 3.

⁷⁹ KNAW 2021, p. 22.

⁸⁰ Kosta & Ceran 2025, p. 70.

⁸¹ Of de rechtsstaat en *rule of law* elkaars synoniemen zijn is bij enkele auteurs onderwerp van debat. Zo beschrijven Heringa, Verhey en Van der Woude overeenkomsten, maar op het gebied van legaliteit wijzen zij op verschillen tussen *common law* (met veel onbeschreven bevoegdheden) en *continental law* (met juist veel geschreven wettelijke grondslagen). Kortmann lijkt de *rule of law* te vernauwen tot een 'eerlijk proces'. Zie Heringa, Verhey & Van der Woude 2022, p. 23 en Kortmann 2021, p. 51. In dit onderzoek worden rechtsstaat en *rule of law* wel als synoniemen gezien, mede omdat de Europese Commissie *rule of law* vertaald als rechtsstaat. Zie bijvoorbeeld COM(2025) 900 final, titelblad.

⁸² *Kamerstukken II 2015/16*, 34516, nr. 3 (MvT), p. 6.

⁸³ Staatscommissie Rechtsstaat, p. 17.

⁸⁴ Staatscommissie Rechtsstaat, p. 21.

⁸⁵ Heringa, Verhey & Van der Woude 2022, p. 507.

⁸⁶ Artikel 21 VEU.

⁸⁷ COM(2019) 343 final, p. 2. Zie ook de Conditionalityverordening, overweging 6.

⁸⁸ Onder meer P8_TA(2015) 0286, P8_TA(2016) 0485, P8_TA(2018) 0056, P8_TA(2019) 0032 en P9_TA(2022) 0325. Er zijn ook verschillende resoluties aangenomen betreffende de stand van de rechtsstaat in specifieke lidstaten, zoals Hongarije, Malta, Polen, Roemenië en Slowakije. Daarvoor onder meer P7_TA(2013) 0315, P8_TA(2015) 0227, P8_TA(2016) 0123, P8_TA(2017) 0216, P8_TA(2017) 0438, P8_TA(2018) 0183, P8_TA(2018) 0340, P8_TA(2018) 0446 en P9_TA(2023) 0216.

Het bevorderen en handhaven van de rechtsstaat ziet de Europese Commissie als plicht die centraal staat bij haar werkzaamheden.⁸⁹ Sinds 2020 publiceert de Commissie daarom jaarlijks een verslag van de rechtsstaat, waarbij in een bijlage telkens andere lidstaten nader onder de loep worden genomen.⁹⁰ De bescherming van de rechtsstaat is daarnaast in 2020 nadrukkelijk gekoppeld aan de uitvoering van de Uniebegroting. Door vaststelling van de Conditionaliteitsverordening is het mogelijk geworden om passende maatregelen te nemen als vastgesteld wordt dat schending van rechtsstaatsbeginselen voldoende rechtstreeks gevolgen (dreigen) te hebben voor goed financieel beheer van de Uniebegroting of de bescherming van financiële Uniebelangen.⁹¹ Een definitie van het rechtsstaatsbegrip is daarvoor opgenomen in de regelgeving. Onder verwijzing naar artikel 2 VEU wordt het als volgt gedefinieerd in artikel 2 van de Conditionaliteitsverordening:

Het omvat de beginselen van legaliteit hetgeen een transparant, controleerbaar, democratisch en pluralistisch wetgevingsproces impliceert, van rechtszekerheid, van het verbod op willekeur van de uitvoerende macht, van effectieve rechtsbescherming, met inbegrip van toegang tot de rechter, door onafhankelijke en onpartijdige gerechten, ook ten aanzien van de grondrechten, van de scheiding der machten, en van non-discriminatie en gelijkheid voor de wet.

Deze definitie is breed, maar goed hanteerbaar en bevat de elementen legaliteit, grondrechten, rechtsbescherming, machtenscheiding en non-discriminatie. Het sluit goed aan op de Nederlandse inkleuring.⁹²

2.3.2 Bescherming van de rechtsstaat

Bescherming van de Europese waarden in artikel 2 VEU, en daarmee ook de rechtsstaat, is op verdragsniveau geregeld in artikel 7 VEU. In de literatuur bestaat brede overeenstemming over de ineffectiviteit van deze procedure.⁹³ Ook andere instrumenten, zoals inbreukprocedures (artikel 258-260 VWEU), de prejudiciële vragen (artikel 267 VWEU), de politieke dialoog en een terugtrekkingsprocedure (artikel 50 VEU) hebben hun beperkingen.⁹⁴ De vraag die kan worden opgeroepen is ook of de mogelijke maatregelen in de Conditionaliteitsverordening wel geschikt en effectief zijn als reactie op (dreigende) schendingen van Uniewaarden. Morijn signaleerde dat deze verordening slechts een beperkt deel van mogelijke rechtsstatelijke problemen kan oplossen, zoals rechterlijke onafhankelijkheid, corruptie en fraude.⁹⁵ De link tussen Uniebegroting en democratie, eerbiediging van mensenrechten, verdraagzaamheid en solidariteit is minder zichtbaar.⁹⁶

Mede naar aanleiding van de situatie in Hongarije, waar eerder geconstateerde schendingen nog steeds voortduren,⁹⁷ hebben verschillende juridische auteurs gepleit voor verdragsaanpassingen om de rechtsstaat nog beter te beschermen. Een opmerkelijk pleidooi komt van Bouzora. Zij stelt voor artikel 7 VEU te schrappen, omdat artikel 2 VEU rechtstreekse werking kan hebben. Waar het gaat om de essentie van democratie, zoals het bestaan van vrije verkiezingen, is deze bepaling volgens haar voldoende duidelijk en onvoorwaardelijk.⁹⁸ Dat lijkt mij twijfelachtig, omdat er geen definitie

⁸⁹ COM(2019) 343 final, p. 2.

⁹⁰ Dit voornemen was aangekondigd in COM(2019) 343 final, p. 13-14.

⁹¹ Artikel 4 lid 1 Conditionaliteitsverordening.

⁹² Althans volgens Heringa, Verhey & Van der Woude 2022, p. 22.

⁹³ Bouzora 2023, p. 835; De Zwaan 2022, p. 11; Leegwater 2024, p. 49; Morijn 2021, p. 204.

⁹⁴ Zie bijvoorbeeld mijn bespreking van deze instrumenten in Leegwater 2024, p. 49 en verder.

⁹⁵ Morijn 2021, p. 206.

⁹⁶ Leegwater 2024, p. 53.

⁹⁷ SWD(2025) 917, final, p. 1-3.

⁹⁸ Bouzora 2023, p. 842.

van democratie gegeven wordt in het verdrag en zodoende al onduidelijkheid kan bestaan over de betekenis ervan. Meer kan mogelijk verwacht worden van aanpassing van artikel 269 VWEU door het HvJ de bevoegdheid te geven inhoudelijk te toetsen op naleving van artikel 7 VEU, of aanpassing van artikel 50 VEU door andere lidstaten of instellingen de mogelijkheid te geven een exitprocedure in gang te zetten aangaande een onwillige lidstaat.⁹⁹

Verbeterde handhaving op EU-niveau is echter slechts één van de maatregelen die mogelijk zijn om de rechtsstaat te versterken. De Europese Commissie heeft in 2019 aangegeven te willen inzetten op het bevorderen van een rechtsstatelijke cultuur, het voorkomen dat problemen met de rechtsstaat ontstaan of verergeren, en te bepalen op welke wijze het best een doeltreffende gemeenschappelijke respons kan worden ontwikkeld wanneer een significant probleem is vastgesteld.¹⁰⁰ Dat geeft de beste garantie op eerbiediging van gemeenschappelijke waarden.¹⁰¹ Voor het maatschappelijk middenveld, de media en de academische en onderwijswereld is een rol weggelegd door de rechtsstaat een plaats te geven in het publieke debat en onderwijsprogramma's, schrijft de Commissie.¹⁰² Om dat mogelijk te maken is onder andere via het programma Burgers, gelijkheid, rechten en waarden (CERV) projectfinanciering beschikbaar gesteld.¹⁰³

2.4 Tussenconclusie

In dit hoofdstuk kwam aan de orde wat bedoeld wordt met de academische vrijheid in artikel 1.6 WHW en in artikel 13 HVEU. In Nederland gaat het om een beginsel dat samenhangt met de vrijheden van meningsvorming en meningsuiting en dat specifiek gericht is op de positie van het individu. De ruimte voor academische uitingen is het resultaat van een belangenafweging, die wordt begrensd door wettelijke eisen en professionele normen die veelal door vakgenoten worden aangelegd. Mede gelet op het Europees perspectief is in dit onderzoek gekozen voor de definitie om academische vrijheid te omschrijven als het individuele recht van academische professionals op vrijheid om te onderwijzen, onderzoek te verrichten en de resultaten hiervan te uiten en te verspreiden, alsmede de institutionele autonomie om deze vrijheid te waarborgen.

Ook is gekeken naar het rechtsstaatsbegrip. De bescherming van de rechtsstaat staat al enige jaren volop in de belangstelling. Legaliteit, grondrechten, rechtsbescherming, machtenscheiding en non-discriminatie zijn hierin kernelementen. In het volgende hoofdstuk zal blijken dat er een verband is tussen bescherming van de academische vrijheid en rechtsstatelijkheid. De nationale en Europese rechtspraak is daarbij een richtinggevende factor.

⁹⁹ Respectievelijk De Zwaan 2022, p. 12 en Leegwater 2024, p. 61.

¹⁰⁰ COM(2019) 343 final, p. 5.

¹⁰¹ COM(2019) 343 final, p. 6.

¹⁰² COM(2019) 343 final, p. 6.

¹⁰³ Besluit (EU) 2022/8588, op basis van Verordening (EU) 2021/692.

3 Rechtspraak

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het verband tussen de academische vrijheid en de rechtsstaat aan de hand van ontwikkelingen in de Europese rechtspraak. Allereerst komt in §3.2 de bescherming van de vrijheid van meningsuiting door het EHRM aan de orde. Daarna volgt in §3.3 een uiteenzetting over de plaats van de grondrechten in het HVEU, waarna in §3.4 de rechtspraak van het Europese Hof van Justitie ten aanzien van de academische vrijheid en de rechtsstaat behandeld wordt. In de laatste paragraaf worden tussenconclusies getrokken ten aanzien van de plaats die de academische vrijheid inneemt in het rechtsstaatsbegrip en de afdwingbaarheid van deze vrijheid.

3.2 Vrijheid van meningsuiting

De interne werking en voorrang van het internationale recht in Nederland geldt op basis van ongeschreven constitutioneel recht en artikelen 93 en 94 van de Grondwet.¹⁰⁴ Verdragsbepalingen en bepalingen van besluiten van internationale organisaties (zoals het EHRM) die naar hun inhoud eenieder kunnen verbinden, kunnen voor de rechter worden ingeroepen. Bovendien is sprake van voorrang op nationaal recht.¹⁰⁵ Toegang tot het EHRM is voorbehouden aan (groepen van) natuurlijke personen, ngo's en de staten die partij zijn bij het verdrag.¹⁰⁶ Horizontale werking, doorwerking van deze rechten in rechtsverhoudingen tussen (rechts)personen, van het EVRM is niet vanzelfsprekend.¹⁰⁷ Het komt doorgaans aan de orde als de staat het verwijt gemaakt wordt niet te hebben ingegrepen om een bepaald recht in de onderlinge verhoudingen te beschermen.¹⁰⁸ Dat blijkt ook uit een analyse van de jurisprudentie over artikel 10 EVRM.

Artikel 10 EVRM beschrijft het recht op de vrijheid om meningen te koesteren en om informatie en ideeën te ontvangen en te verspreiden zonder inmenging van het openbaar gezag en ongeacht grenzen. Beperkingen zijn mogelijk op grond van artikel 10 lid 2 EVRM, maar de gebruikelijke beoordelingsruimte (*margin of appreciation*) voor overheden is bij dit recht klein.¹⁰⁹ De rechtstaat, als een van de fundamentele principes van een democratische samenleving, wordt weerspiegeld in alle bepalingen van het EVRM.¹¹⁰ Maar zeker de vrijheid van meningsuiting is een essentieel recht in een democratische samenleving, die ook geldt voor uitingen die beledigend, schokkend of verwarrend kunnen zijn.¹¹¹ In het bijzonder geldt een ruime bescherming voor bijdragen aan het publieke debat, zoals publicaties van de pers.¹¹²

Dat academische publicaties eveneens een bijdrage leveren aan het publieke debat en daarom een ruime mate van bescherming verdienen, ligt in dezelfde lijn. Hoogleraar Başkaya en zijn uitgever Okçuoğlu werden in 1993 in Turkije veroordeeld tot een gevangenisstraf omdat een door Başkaya geschreven essay Koerdische propaganda zou bevatten die tegen de officiële staatsideologie

¹⁰⁴ Kortmann 2021, p. 129.

¹⁰⁵ Heringa, Verhey & Van der Woude 2022, p. 130.

¹⁰⁶ Artikelen 33 en 34 EVRM.

¹⁰⁷ Heringa, Verhey & Van der Woude 2022, p. 547.

¹⁰⁸ Heringa, Verhey & Van der Woude 2022, p. 552.

¹⁰⁹ Heringa, Verhey & Van der Woude 2022, p. 589.

¹¹⁰ EHRM 19 juni 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0619JUD002023306 (*Kula/Turkije*), par. 48.

¹¹¹ EHRM 7 februari 1976, ECLI:CE:ECHR:1976:1207JUD000549372, NJ 1978/236 (*Handyside/Verenigd Koninkrijk*), par. 49.

¹¹² EHRM 8 juli 1986, ECLI:CE:ECHR:1986:0708JUD000981582, NJ 1987/901 m.nt. E.A. Alkema (*Lingens/Oostenrijk*), par. 41.

indruiste. Deze straf was volgens het EHRM niet alleen buitenproportioneel, maar bovendien in strijd met de verplichting voor de overheid om de academische vrijheid van meningsuiting te respecteren.¹¹³ Respecteren alleen is niet voldoende. In de zaak van de Turkse krant *Özgür Gündem* maakte het EHRM duidelijk dat de staat een positieve verplichting tot bescherming kan hebben:

*Genuine, effective exercise of this freedom does not depend merely on the State's duty not to interfere, but may require positive measures of protection, even in the sphere of relations between individuals.*¹¹⁴

Het bestaan van die verplichting is het resultaat van een afweging tussen het algemeen belang en het belang van het individu. In casu oordeelde het EHRM dat de Turkse overheid zich niet alleen had moeten onthouden van maatregelen die het de krant had opgelegd, maar ook dat het meer had moeten doen om uitoefening van de vrijheid van meningsuiting te beschermen.¹¹⁵

Academische vrijheid omvat het recht van de academicus om onderzoek te doen naar en zijn mening te geven over de instelling en het (politieke) systeem waar(in) hij werkt.¹¹⁶ Elke beperking op de vrijheid van wetenschappers om onderzoek te doen en hun bevindingen te publiceren moet daarom aan een zorgvuldige toetsing worden onderworpen.¹¹⁷ In de zaak *Herbai/Hongarije* oordeelde het EHRM dat de vrijheid van meningsuiting ook van toepassing is in onderlinge betrekkingen tussen werkgever en werknemer. Ook hier heeft de staat een positieve verplichting om het recht op vrijheid van meningsuiting te beschermen, waarbij het moet streven naar een 'eerlijke balans' tussen de belangen van het individu en dat van de gemeenschap als geheel.¹¹⁸ Voor het beoordelen of die balans aanwezig is, en dus of de beperking toelaatbaar is in het kader van een arbeidsrelatie, zijn vier factoren relevant: de aard van de meningsuiting, de motieven van de werknemer/auteur, de door de uiting geleden schade die aan de werkgever is toegebracht en de ernst van de opgelegde sanctie.¹¹⁹ Het is aan nationale rechtbanken om deze factoren zichtbaar af te wegen.¹²⁰

3.3 Rechten en beginselen in het HVEU

In tegenstelling tot het EVRM is de werking van het recht van de Europese Unie in Nederland onafhankelijk van onze nationale constitutie.¹²¹ Er is sprake van een supranationale rechtsorde, waaraan lidstaten bevoegdheden hebben overgedragen. Het Unierecht werkt dus op eigen gezag door.¹²² Nationaalrechtelijke bepalingen kunnen niet in de weg staan aan de werking van het Unierecht.¹²³ Waar het gaat om bescherming van vrijheden kan er dus potentieel een verdergaande verplichting voor Nederland volgen uit het EU-recht dan op grond van het EVRM.¹²⁴

¹¹³ EHRM 8 juli 1999, ECLI:CE:ECHR:1999:0708JUD002353694, *NJ 2001/62* m.nt. E.J. Dommering (*Başkaya en Okçuoğlu/Turkije*), par. 65-67.

¹¹⁴ EHRM 16 maart 2000, ECLI:CE:ECHR:2000:0316JUD002314493 (*Özgür Gündem/Turkije*), par. 43.

¹¹⁵ EHRM 16 maart 2000, ECLI:CE:ECHR:2000:0316JUD002314493 (*Özgür Gündem/Turkije*), par. 71.

¹¹⁶ EHRM 23 juni 2009, ECLI:CE:ECHR:2009:0623JUD001708903 (*Sorguç/Turkije*), par. 35. Ook: EHRM 15 april 2014, ECLI:CE:ECHR:2014:0415JUD004087707 (*Hasan Yazıcı/Turkije*), par. 55 en EHRM 19 juni 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0619JUD002023306 (*Kula/Turkije*), par. 48.

¹¹⁷ EHRM 27 mei 2014, ECLI:CE:ECHR:2014:0527JUD000034604 (*Mustafa Erdoğan e.a./Turkije*), par. 40.

¹¹⁸ EHRM 5 november 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:1105JUD001160815 (*Herbai/Hongarije*), par. 37 en 50.

¹¹⁹ EHRM 5 november 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:1105JUD001160815 (*Herbai/Hongarije*), par. 40.

¹²⁰ EHRM 5 november 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:1105JUD001160815 (*Herbai/Hongarije*), par. 50-51.

¹²¹ Kortmann 2021, p. 129; Heringa, Verhey & Van der Woude 2022, p. 130.

¹²² HvJ EG 5 februari 1963, C-26/62, ECLI:EU:C:1963:1 (*Van Gend en Loos*).

¹²³ HvJ EG 5 juli 1964, C-6/64, ECLI:EU:C:1964:66 (*Costa/ENEL*).

¹²⁴ Barkhuysen & Van Emmerik 2023, par 4.16, p. 163.

Het HvJ heeft een belangrijke rol gespeeld bij de ontwikkeling en bescherming van grondrechten in het EU-recht, met name in het kader van de prejudiciële procedure.¹²⁵ De fundamentele rechten in de EU bestaan in drie hoedanigheden.¹²⁶ Ten eerste de ongeschreven algemene beginselen, waarbij aangehaakt wordt bij de gemeenschappelijke constitutionele tradities van de lidstaten en verdragen als het EVRM.¹²⁷ In artikel 52 leden 3 en 4 HVEU wordt verwezen naar de inhoud en reikwijdte van corresponderende rechten in het EVRM en staat de verplichting om grondrechten voortvloeiende uit gemeenschappelijke constitutionele tradities in overeenstemming daarmee uit te leggen. Ten tweede de geschreven grondrechten in het Handvest en ten derde de daarin geschreven beginselen. Het onderscheid in rechten en beginselen is relevant, omdat in artikel 51 leden 1 en 5 HVEU is aangegeven dat rechten worden geëerbiedigd en beginselen worden nageleefd.¹²⁸ De rechterlijke bevoegdheid tot toetsing is bij beginselen beperkt tot uitleg en toetsing van wetgevings- en uitvoeringshandelingen, bij rechten geldt deze beperking niet.¹²⁹ Hoewel het overzichtelijk lijkt, is dat het niet. Een bepaling kan namelijk zowel recht als beginsel zijn, ongeacht de benaming.¹³⁰

De bepalingen in het HVEU zijn gericht tot de instellingen van de Unie en tot de lidstaten wanneer zij Unierecht ten uitvoer brengen.¹³¹ Het HvJ interpreteert deze reikwijdte ruim.¹³² De grondrechten moeten worden geëerbiedigd wanneer een nationale regeling binnen het toepassingsgebied van het Unierecht valt.¹³³ Ook burgers en private rechtspersonen kunnen daarom in bepaalde gevallen rechten ontleen aan het Handvest.¹³⁴ Sommige bepalingen zijn gebaseerd op algemene beginselen van Unierecht waarvan vaststaat dat zij direct in horizontale verhoudingen kunnen werken,¹³⁵ zoals het verbod op discriminatie in artikel 21 HVEU¹³⁶ en het recht op een doeltreffende voorziening in rechte in artikel 47 HVEU.¹³⁷ Voor verschillende andere bepalingen geldt dit niet, zoals bijvoorbeeld artikel 27 HVEU.¹³⁸ Daarnaast is de situatie mogelijk dat een private partij een beroep doet op grondrechten in het Handvest omdat een nationale wettelijke bepaling daarmee strijdig is.¹³⁹ In de situatie dat geen sprake is van een nationale regeling of Europese handeling, kan toch in een enkel geval de verplichting voor particulieren bestaan om grondrechten van anderen te respecteren. Gerards geeft hiervoor de volgende voorwaarden:

- De kwestie moet vallen binnen het toepassingsbereik van het Handvest, wat impliceert dat een particuliere partij verplicht is tot het uitvoeren van Unierecht en/of deze inbreuk maakt op ander primair Unierecht.¹⁴⁰
- De formulering van de bepaling: deze moet voldoende nauwkeurig en onvoorwaardelijk zijn en kan naar zijn aard als grondrecht worden ingeroepen.¹⁴¹

¹²⁵ Heringa, Verhey & Van der Woude 2022, p. 519.

¹²⁶ Emaus 2015, p. 68.

¹²⁷ HvJ EG 17 december 1970, C-11/70, ECLI:EU:C:1970:114 (*Internationale Handelsgesellschaft*), r.o. 4.

¹²⁸ Emaus 2015, p. 69.

¹²⁹ Amtenbrink & Vedder 2022, p. 76; artikel 52 lid 5 HVEU.

¹³⁰ Emaus 2015, p. 73.

¹³¹ Artikel 51 lid 1 HVEU.

¹³² Amtenbrink en Vedder 2022, p. 123.

¹³³ HvJ EU 26 februari 2013, C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105 (*Åkerberg Fransson*), r.o. 21.

¹³⁴ Barkhuysen & Van Emmerik 2023, par. 2.3.5.1, p. 43.

¹³⁵ Barkhuysen & Van Emmerik 2023, par. 2.3.5.3, p. 46.

¹³⁶ HvJ EU 19 januari 2010, C-555/07, ECLI:EU:C:2010:21 (*Küçükdeveci*), punt 22.

¹³⁷ HvJ EU 17 april 2018, C-414/16, ECLI:EU:C:2018:257 (*Egenberger*), punt 78.

¹³⁸ Het recht op informatie binnen de onderneming vraagt volgens het Hof van Justitie om nadere voorschriften. HvJ EU 15 januari 2014, C-176/12, ECLI:EU:C:2014:2 (*AMS*), punt 45-48.

¹³⁹ Gerards 2024, p. 43.

¹⁴⁰ Gerards 2024, p. 47.

¹⁴¹ Gerards 2024, p. 47 en p. 52.

3.4 Academische vrijheid

Het aantal zaken waarin artikel 13 HVEU een rol speelt is tot op heden beperkt. In 2016 boog het HvJ zich over het verzoek tot nietigverklaring van Verordening 511/2014 dat naleving van het Nagoya Protocol over toegang tot genetische hulpbronnen regelt.¹⁴² Duitse en Nederlandse plantenkwekers stelden beroep in tegen deze verordening, omdat het een inbreuk zou vormen op hun kwekersvrijstelling. In hoger beroep voerden zij aanvullend aan dat artikel 13 HVEU geschonden was.¹⁴³ Het beroep was echter niet-ontvankelijk, omdat de kwekers niet conform de eis van artikel 263 VWEU rechtstreeks en individueel geraakt werden door deze verordening.¹⁴⁴ Het HvJ kwam niet toe aan een inhoudelijke beoordeling. Ook de prejudiciële vragen aan het HvJ over een Duitse auteursrechtzaak gaven weinig aanleiding voor een diepgaande beschouwing van artikel 13 HVEU. Het intellectuele-eigendomsrecht moet volgens het Hof altijd worden afgewogen tegen andere grondrechten, waaronder de vrijheid van kunsten die in artikel 13 HVEU te vinden is.¹⁴⁵

Van groter belang als het gaat om academische vrijheid was de zaak die de Commissie aanspande tegen Hongarije, waarover het Hof in 2020 een arrest wees.¹⁴⁶ Hongarije nam in 2017 wetgeving aan op grond waarvan buitenlandse hoger onderwijsinstellingen alleen onderwijs in Hongarije mochten aanbieden als voorafgaand daaraan een internationale overeenkomst gesloten was met de vestigingsstaat. Bovendien moest de instelling eveneens daadwerkelijk onderwijs aanbieden in dat land. Deze eisen waren volgens het Hof discriminerend ten opzichte van buitenlandse aanbieders,¹⁴⁷ in strijd met de vrijheid van vestiging (artikel 49 VWEU) en in strijd met de vrijheid om diensten te verrichten (artikel 16 Dienstenrichtlijn en artikel 56 VWEU).¹⁴⁸ De Commissie had echter ook aangevoerd dat de Hongaarse eisen in strijd waren met artikelen 13, 14 lid 3 en 16 van het Handvest.¹⁴⁹ Dat was voor het eerst¹⁵⁰ en gaf het Hof de gelegenheid om in zijn beoordeling een uitleg van de academische vrijheid te geven, die tot dan toe vooral gebaseerd was op het EVRM.¹⁵¹

Het Hof verwees allereerst naar de interpretatie zoals het EHRM die gaf in de zaak *Mustafa Erdoğan e.a.*¹⁵² om aan te geven dat de academische vrijheid een individuele dimensie heeft. Het gaat om een waarborg voor de vrijheid van meningsuiting en actie, vrijheid tot verstrekken van informatie en de vergaring en verspreiding van kennis en onderzoek.¹⁵³ Het Hof stelt echter ook dat de academische vrijheid een institutionele en organisatorische dimensie heeft en dat lidstaten de plicht hebben om de autonomie van hogeronderwijsinstellingen te beschermen tegen bedreigingen.¹⁵⁴ De Hongaarse maatregelen tasten deze autonomie aan en zijn daarom in strijd met artikel 13 HVEU. Bovendien is

¹⁴² HvJ EU 24 november 2016, gev. zaken C-408/15 P en C-409/15 P, ECLI:EU:C:2016:893 (*Ackermann*).

¹⁴³ HvJ EU 24 november 2016, gev. zaken C-408/15 P en C-409/15 P, ECLI:EU:C:2016:893 (*Ackermann*), r.o. 21.

¹⁴⁴ HvJ EU 24 november 2016, gev. zaken C-408/15 P en C-409/15 P, ECLI:EU:C:2016:893 (*Ackermann*), r.o. 40.

¹⁴⁵ HvJ EU 29 juli 2019, C-476/17, ECLI:EU:C:2019:624 (*Pelham/Hütter*), r.o. 34-35.

¹⁴⁶ HvJ EU 6 oktober 2020, C-66/18, ECLI:EU:C:2020:172 (*Commissie/Hongarije*). De zaak staat ook wel bekend als *Lex CEU*, omdat de wet speciaal gericht leek tegen de Central European University (CEU). Zie ook "'Landmark Judgment' - Lex CEU Struck Down by European Court of Justice", ceu.edu (geraadpleegd op 7 februari 2026).

¹⁴⁷ HvJ EU 6 oktober 2020, C-66/18, ECLI:EU:C:2020:172 (*Commissie/Hongarije*), r.o. 156. Het Hof verwijst naar artikel XVII General Agreement on Trade in Services (GATS), bijlage 1B bij de overeenkomst tot oprichting van de Wereldhandelsorganisatie. *Trb.* 1994, 235, blz. 304 e.v.

¹⁴⁸ HvJ EU 6 oktober 2020, C-66/18, ECLI:EU:C:2020:792 (*Commissie/Hongarije*), r.o. 207.

¹⁴⁹ HvJ EU 6 oktober 2020, C-66/18, ECLI:EU:C:2020:792 (*Commissie/Hongarije*), r.o. 217.

¹⁵⁰ Conclusie A-G Kokott 5 maart 2020, C-66/18, ECLI:EU:C:2020:172 (*Commissie/Hongarije*), punt 142.

¹⁵¹ Sevenster 2024, p. 121.

¹⁵² EHRM 27 mei 2014, ECLI:CE:ECHR:2014:0527JUD000034604 (*Mustafa Erdoğan e.a./Turkije*).

¹⁵³ HvJ EU 6 oktober 2020, C-66/18, ECLI:EU:C:2020:792 (*Commissie/Hongarije*), r.o. 225.

¹⁵⁴ HvJ EU 6 oktober 2020, C-66/18, ECLI:EU:C:2020:792 (*Commissie/Hongarije*), r.o. 227.

sprake van strijd met de vrijheid om onderwijsinstellingen op te richten en strijd met de vrijheid van ondernemerschap als bedoeld in artikelen 14, derde lid en 16 HVEU.¹⁵⁵

Het beperkt aantal zaken waarin artikel 13 HVEU expliciet een rol speelt, maakt het lastig om algemene conclusies te trekken over de reikwijdte. De Raad van Europa ziet in de Hongaarse zaak bevestiging voor de stellingen dat het artikel in zichzelf onvoldoende bescherming biedt en dat bescherming van de academische vrijheid ook in een democratie niet vanzelfsprekend is.¹⁵⁶ Het Hof heeft de relatie tussen rechtsstaat en academische vrijheid in dit arrest niet expliciet gelegd. Toch zien enkele auteurs in deze zaak wel degelijk dat er sprake is van een relatie tussen rechtsstaat en de academische vrijheid (in de zin van institutionele autonomie van universiteiten).¹⁵⁷ De Hongaarse wet zien zij als een schending van de academische vrijheid en van het beginsel van rechtszekerheid, dat vereist dat wetten voorzienbaar, duidelijk, stabiel en naleefbaar zijn.¹⁵⁸ Ceran wijst er op dat waarborgen voor de bescherming van de rechtsstaat ook de academische vrijheid en andere fundamentele rechten beschermen. En omgekeerd: sommige feitelijke situaties die neerkomen op schendingen van de academische vrijheid kunnen tegelijkertijd de rechtsstaat schenden.¹⁵⁹ Daar was met deze Hongaarse wet sprake van.

In 2022 wees het Hof van Justitie arresten naar aanleiding van de door Hongarije en Polen ingestelde beroepen¹⁶⁰ voor nietigverklaring van de Conditionaliteitsverordening.¹⁶¹ Deze arresten worden gezien als mijlpaalarresten in de bescherming van de Uniewaarden, de rechtsstaat in het bijzonder.¹⁶² In beide zaken overwoog het Hof namelijk dat eerbiediging van de beginselen van de rechtsstaat een resultaatsverplichting inhoudt die rechtstreeks voortvloeit uit het Unielidmaatschap.¹⁶³ Het Hof overwoog verder:

*De preambule van het Handvest herinnert er onder meer aan dat de Unie is gegrondvest op de beginselen van democratie en van de rechtsstaat, en dat zij de in het Handvest genoemde rechten, vrijheden en beginselen erkent. De artikelen 6, 10 tot en met 13, 15, 16, 20, 21 en 23 van het Handvest preciseren de draagwijdte van de in artikel 2 VEU vervatte waarden van menselijke waardigheid, vrijheid, gelijkheid, eerbiediging van de mensenrechten, non-discriminatie en gelijkheid van vrouwen en mannen.*¹⁶⁴

De relatie tussen democratie, rechtsstaat en de academische vrijheid in artikel 13 HVEU is daarmee nadrukkelijker dan voorheen zichtbaar gemaakt. Artikel 13 HVEU vormt een concretisering van vrijheid en democratie in het primaire recht.¹⁶⁵ Impliciet blijft dat een schending van de academische vrijheid ook een schending van de rechtsstaat betekent, maar belangrijk is te constateren dat schending van de academische vrijheid in ieder geval een schending van artikel 2 VEU inhoudt.

¹⁵⁵ HvJ EU 6 oktober 2020, C-66/18, ECLI:EU:C:2020:792 (*Commissie/Hongarije*), r.o. 233-234.

¹⁵⁶ Raad van Europa 2025, p. 17.

¹⁵⁷ Ramanujam & Wijenayake 2022, p. 43.

¹⁵⁸ Ramanujam & Wijenayake 2022, p. 41.

¹⁵⁹ Ceran 2025, p. 309-310.

¹⁶⁰ HvJ EU 16 februari 2022, C-156/21, ECLI:EU:C:2022:97 (*Hongarije/EP en Raad*); HvJ EU 16 februari 2022, C-157/21, ECLI:EU:C:2022:98 (*Polen/EP en Raad*).

¹⁶¹ Verordening (EU) 2020/2092.

¹⁶² Europese Commissie 2023, p. 39.

¹⁶³ HvJ EU 16 februari 2022, C-156/21, ECLI:EU:C:2022:97 (*Hongarije/EP en Raad*), r.o. 231; HvJ EU 16 februari 2022, C-157/21, ECLI:EU:C:2022:98 (*Polen/EP en Raad*), r.o. 169.

¹⁶⁴ HvJ EU 16 februari 2022, C-156/21, ECLI:EU:C:2022:97 (*Hongarije/EP en Raad*), r.o. 157. Vergelijkbaar in HvJ EU 16 februari 2022, C-157/21, ECLI:EU:C:2022:98 (*Polen/EP en Raad*), r.o. 193.

¹⁶⁵ Europese Commissie 2023, p. 60.

3.5 Afdwingbaarheid van academische vrijheid

Artikel 13 HVEU is juridisch bindend en heeft dezelfde juridische waarde als de Verdragen.¹⁶⁶ Voor dit onderzoek is de vraag relevant of artikel 13 HVEU juridisch afdwingbaar is. Groen achtte het in 2017 niet waarschijnlijk dat er aanvullende bescherming aan dit artikel valt te ontleen, vanwege de werkingssfeer van het EU-recht, de inhoudelijke koppeling aan de vrijheid van meningsuiting en het uitzonderen van onderwijs als onderwerp van harmonisatie.¹⁶⁷ Ook Barkhuysen en Van Emmerik vroegen zich af of artikel 13 HVEU iets toevoegt aan de bescherming van de academische vrijheid op grond van de vrijheid van gedachte en meningsuiting.¹⁶⁸ Kortmann classificeerde artikel 13 HVEU echter als een punt waarop meer bescherming geboden wordt dan via het EVRM.¹⁶⁹ Gelet op het voorgaande kunnen nu tussenconclusies getrokken worden over de afdwingbaarheid van academische vrijheid aan de hand van artikel 10 EVRM en artikel 13 HVEU in verticale situaties (tussen overheid en instelling of individu) en horizontale situaties (tussen de instelling als werkgever en de academicus als werknemer). Is de Raad van Europa terecht somber?¹⁷⁰

3.5.1 Individuele vrijheid via het EVRM

In paragraaf 2.2.3 is de academische vrijheid gedefinieerd als het individuele recht van academische professionals op vrijheid om te onderwijzen, onderzoek te verrichten en de resultaten hiervan te uiten en te verspreiden, alsmede de institutionele autonomie om deze vrijheid te waarborgen. Voor instellingen of andere rechtspersonen geldt op grond van artikel 34 EVRM dat zij geen toegang hebben tot het EVRM. Institutionele autonomie is voor hen niet af te dwingen.

Op grond van artikel 10 lid 1 EVRM moet de academicus een ruime mate van vrijheid genieten om te onderwijzen, te onderzoeken en kennis en meningen te verspreiden. Een kritisch tegengeluid mag niet ontbreken in een democratische rechtsstaat en is zelfs noodzakelijk. De individuele academicus kan deze vrijheid in rechte afdwingen bij de nationale rechter door rechtstreeks een beroep te doen op artikel 10 lid 1 EVRM en te stellen dat zijn academische vrijheid geschonden is. Klachten kunnen immers pas aan het EHRM zelf worden voorgelegd als alle nationale maatregelen zijn uitgeput.¹⁷¹ Doorgaans zal het gaan om een (arbeidsrechtelijk) geschil tussen de academicus als werknemer en de instelling voor hoger onderwijs als werkgever, of het nu gaat om een publieke of private instelling. Beperkingen van de academische vrijheid moeten:

- bij wet zijn voorgeschreven: dus een basis hebben in nationale wetgeving of in een arbeidsovereenkomst (zoals een geheimhoudingsplicht of gedragscode).¹⁷²
- een legitiem doel dienen: zoals de bescherming van de rechten van anderen (inclusief de werkgever) en het voorkomen van verspreiding van vertrouwelijke informatie.¹⁷³
- noodzakelijk zijn in een democratische samenleving: er moet sprake zijn van een dwingende sociale behoefte, waarbij de beperking proportioneel moet zijn en met voldoende redenen zijn onderbouwd.¹⁷⁴

¹⁶⁶ Artikel 6 lid 1 VEU.

¹⁶⁷ Groen 2017, p. 70. Eerder: Groen 2015, p. 30.

¹⁶⁸ Barkhuysen & Van Emmerik 2023, par. 4.15.2, p. 159.

¹⁶⁹ Kortmann 2021, p. 471.

¹⁷⁰ Raad van Europa 2025, p. 17.

¹⁷¹ Artikel 35 lid 1 EVRM.

¹⁷² EHRM 7 februari 1976, ECLI:CE:ECHR:1976:1207JUD000549372, *NJ 1978/236 (Handyside/Verenigd Koninkrijk)*, par. 44. Ook: EHRM 5 november 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:1105JUD001160815 (*Herbai/Hongarije*), par. 37.

¹⁷³ Artikel 10 lid 2 EVRM.

¹⁷⁴ EHRM 19 juni 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0619JUD002023306 (*Kula/Turkije*), par. 45.

De staat moet actief maatregelen te treffen die nodig zijn voor een effectieve bescherming van de academische vrijheid.¹⁷⁵ Als de uitkomst in een horizontaal geschil in strijd is met het recht op vrijheid, kan de staat verweten worden dat hij tekort geschoten is in die verplichting.¹⁷⁶ Academics hebben de vrijheid om hun mening te uiten over de instelling of het systeem waarin zij werken en om kennis en waarheid zonder beperkingen te verspreiden,¹⁷⁷ ook buiten de eigen instelling.¹⁷⁸ Echter, de academicus die in strijd met een vastgestelde gedragscode handelt, disproportioneel rechten van anderen aantast of vertrouwelijke informatie verspreidt, zal met lege handen komen te staan in een geschil. Er geldt voor overheden (en de rechterlijke macht) een zekere beoordelingsvrijheid, maar dat gaat hand in hand met Europees toezicht dat zowel de wetgeving als de beslissingen in de toepassing daarvan omvat.¹⁷⁹

3.5.2 Individuele vrijheid en institutionele autonomie via het HVEU

Academics kunnen niet bij het Europese Hof van Justitie terecht met een beroep op artikel 13 HVEU. Voor natuurlijke personen en rechtspersonen bestaat alleen een directe rechtsgang voor een beroep tot nietigverklaring van handelingen die tot hen gericht zijn of hen rechtstreeks en individueel raken, of van handelingen die hen rechtstreeks raken en die geen uitvoeringsmaatregelen met zich meebrengen.¹⁸⁰ Daarbij moet het gaan om wetgevingshandelingen van Raad, Commissie of ECB, of handelingen van het Europees Parlement en Europese Raad, of andere organen of instanties van de EU, die beogen rechtsgevolgen ten aanzien van derden te hebben.¹⁸¹ Met name de eis van individuele geraaktheid wordt als streng gezien,¹⁸² maar ook is niet goed voorstelbaar dat juist wetgevingshandelingen van de EU afbreuk zullen doen aan de academische vrijheid in artikel 13 HVEU.

Academics kunnen wel bij de nationale rechter een beroep doen op artikel 13 HVEU als een geschil binnen de werkingssfeer van het EU-recht valt. Dit is het geval als een nationale maatregel de uitvoering van een bepaling van Unierecht beoogt, als lidstaten maatregelen nemen die een beperking van Unierecht opleveren, of als Unierecht in een concreet geval op nationaal niveau wordt gehandhaafd.¹⁸³ Het is voorstelbaar dat een nationale overheid wetgeving implementeert met direct gevolg op de interne gang van zaken bij hogeronderwijsinstellingen, waarmee ook de vrijheid van individuele academics onder druk kan komen te staan. Natuurlijke personen en rechtspersonen kunnen tegen dergelijke wetgeving in het verweer komen bij de nationale rechter op grond van strijdigheid met artikel 13 HVEU. Het is immers vaste rechtspraak dat de nationale rechter strijdige nationale wetgeving buiten toepassing moet laten als dit in strijd is met grondrechten uit het HVEU.¹⁸⁴ De eerder in dit hoofdstuk aangehaalde betwiste Hongaarse wetgeving vormde een beperking van het Unierecht, onder meer omdat het ook in strijd was met andere (economische) vrijheden. Daarmee viel de kwestie binnen de werkingssfeer van het EU-recht en kon ook een uitspraak gedaan worden over strijdigheid met het Handvest.

¹⁷⁵ EHRM 16 maart 2000, ECLI:CE:ECHR:2000:0316JUD002314493 (*Özgür Gündem/Turkije*), par. 43.

¹⁷⁶ Heringa, Verhey & Van der Woude 2022, p. 552-553.

¹⁷⁷ EHRM 23 juni 2009, ECLI:CE:ECHR:2009:0623JUD001708903 (*Sorguç/Turkije*), par. 35.

¹⁷⁸ EHRM 19 juni 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0619JUD002023306 (*Kula/Turkije*), par. 38.

¹⁷⁹ EHRM 15 april 2014, ECLI:CE:ECHR:2014:0415JUD004087707 (*Hasan Yazıcı/Turkije*), par. 49.

¹⁸⁰ Artikel 263, vierde alinea, VWEU.

¹⁸¹ Artikel 263, eerste alinea, VWEU.

¹⁸² Amtenbrink & Vedder 2022, p. 312.

¹⁸³ HvJ EU 26 februari 2013, C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105 (*Åkerberg Fransson*),

¹⁸⁴ HvJ EG 9 maart 1978, C-106/77, ECLI:EU:C:1978:49 (*Simmenthal II*), r.o. 24; HvJ EU 26 februari 2013, C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105 (*Åkerberg Fransson*), r.o. 45.

Zoals aangegeven kan in een enkel geval ook los van nationale of Europese regelgeving de verplichting bestaan voor een instelling om grondrechten van het individu te respecteren.¹⁸⁵ Ten aanzien van het toepassingsbereik van het Handvest formuleerde Gerards de toetssteen dat een particuliere partij (de instelling) verplicht is tot het uitvoeren van Unierecht en/of deze inbreuk maakt op ander primair Unierecht.¹⁸⁶ Lidstaten zijn zelf verantwoordelijk voor de inhoud van het onderwijs en opzet van het onderwijsstelsel, zodat hier niet snel sprake zal zijn van instellingen die Unierecht uitvoeren,¹⁸⁷ anders dan via aanvullende programma's als Horizon Europe en Erasmus+.¹⁸⁸ Instellingen kunnen inbreuk maken op primair Unierecht door bijvoorbeeld te discrimineren naar nationaliteit of vrouwen en mannen ongelijk te belonen. In dergelijke gevallen vallen zij binnen de werkingssfeer van het Unierecht en moeten zij ook grondrechten van anderen, zoals de academische vrijheid, respecteren. Het is nog niet voorgekomen,¹⁸⁹ maar in een dergelijk geschil zou een prejudiciële vraag over de reikwijdte van artikel 13 HVEU duidelijkheid kunnen geven of dit artikel rechtstreekse werking heeft in nationale rechtsordes of niet. Het is aan de nationale rechter zelf om in een concreet geschil via een prejudiciële procedure uitleg te vragen aan het HvJ. Dit kan niet worden afgedwongen, maar aanmoediging tot het stellen van een vraag is wel mogelijk.¹⁹⁰

Voor universiteiten en andere hogeronderwijsinstellingen is een beroep op artikel 13 HVEU bij de nationale rechter eveneens mogelijk. Wettelijke maatregelen van de nationale overheid kunnen inbreken op de interne gang van zaken van de instelling. Denk bijvoorbeeld aan ingrepen ten aanzien van de beslissingsbevoegdheid van besturen, beperkingen van middelen en mogelijkheden om academische vrijheid binnen de instelling te waarborgen, of aantastingen van gedragscodes over integriteit en onderzoek. Deze zouden in strijd zijn met de vrijheid van wetenschappelijk onderzoek en de academische vrijheid in artikel 13 HVEU, als deze de nationale maatregelen binnen de werkingssfeer van het EU-recht vallen. Dat is het geval bij Europese wetgevingshandelingen op grond van artikelen 165, 166 en 179 tot en met 188 VWEU betreffende onderwijsontwikkeling, beroepsopleidingen, onderzoek en technologische ontwikkeling.¹⁹¹

Of de formulering van artikel 13 HVEU voldoende nauwkeurig en onvoorwaardelijk is om rechtstreekse werking te hebben, moet dus worden afgewacht. Waarschijnlijk wordt de verplichting tot eerbiediging van de academische vrijheid eerder gezien als beginsel dat nadere nationale uitwerkingsmaatregelen behoeft, en niet als recht dat door eenieder kan worden ingeroepen. Dat de formulering van artikel 13 HVEU afwijkt van artikelen 10 en 11 HVEU is echter niet doorslaggevend.¹⁹² Het wordt hoog tijd dat deze duidelijkheid geschapen wordt. Tot die tijd moet de conclusie zijn dat artikel 13 HVEU aan de individuele academicus alleen aanvullende bescherming kan bieden ten opzichte van het EVRM ingeval er nationale maatregelen worden geïmplementeerd die de academische vrijheid beperken en klaarblijkelijk in strijd zijn met de (waarden van de) rechtsstaat, of in de situatie dat instellingen op grond van (geldige of ongeldige) nationale maatregelen binnen de werkingssfeer van het EU-recht de grondrechten van de academicus niet respecteren. Voor de instellingen is via het HVEU echter een rechtsgang opengezet om hun institutionele autonomie te

¹⁸⁵ Gerards 2024, p. 47 en 52.

¹⁸⁶ Gerards 2024, p. 47.

¹⁸⁷ Artikelen 6 sub e VEU en 165 VWEU.

¹⁸⁸ Respectievelijk ingesteld via Verordening (EU) 2021/695 en Verordening (EU) 2021/817.

¹⁸⁹ Op curia.europa.eu zijn per 28 december 2025 geen prejudiciële vragen over artikel 13 HVEU gepubliceerd, afgezien van de eerder aangehaalde zaak HvJ EU 29 juli 2019, C-476/17, ECLI:EU:C:2019:624 (*Pelham/Hütter*).

¹⁹⁰ Amtenbrink & Vedder 2022, p. 338.

¹⁹¹ Hierover ook Vrielink e.a. 2023, p. 11.

¹⁹² Artikel 52 leden 2 en 3 HVEU; Barkhuysen en Van Emmerik 2023, par. 2.3.6, p. 47.

beschermen tegen ingrepen van de overheid. Dat is qua bescherming meer dan waar Groen in 2017 van uitgegaan is.

3.6 Tussenconclusie

In dit hoofdstuk is de link tussen de academische vrijheid en het Europese rechtsstaatsbegrip zichtbaar geworden. Aan de hand van de ontwikkeling van de Europese rechtspraak is aangetoond dat artikel 10 EVRM sterke, rechtstreeks afdwingbare individuele bescherming biedt aan academici. Instellingen kunnen aan dat artikel geen eigen bescherming genieten. Artikel 13 HVEU biedt wel reële institutionele bescherming tegen staatsingrijpen aan hogeronderwijsinstellingen, zolang de overheidsmaatregelen maar binnen de werkingssfeer van het EU-recht vallen. De bescherming aan het individu is contextafhankelijk en dus onzeker.

De 'conditionaliteitsarresten' laten zien dat een schending van de academische vrijheid ook een schending van Uniewaarden inhoudt. Impliciet blijft vooralsnog dat het ook gaat om een rechtstatelijke schending. Nu dit theoretisch en juridisch kader helder is geworden in voorgaande hoofdstukken, zal in het volgende hoofdstuk de Nederlandse situatie worden bekeken.

4 Academische vrijheid in Nederland

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de stand van de academische vrijheid in Nederland. Allereerst komt in §4.2 de vraag aan de orde hoe de academische vrijheid in Nederland beoordeeld wordt. Vervolgens komt Nederlandse jurisprudentie over de individuele academische vrijheid aan de orde in §4.3. In §4.4 wordt de Nederlandse situatie langs het theoretisch kader gelegd en worden conclusies getrokken, waarna het hoofdstuk wordt afgesloten met enkele aanbevelingen. Hoe kan de bescherming van de academische vrijheid naar een hoger niveau kan worden getild?

4.2 De academische vrijheid langs de Europese meetlat

De KNAW wees in 2021 op een aantal spanningsvelden die raken aan de Nederlandse academische vrijheid en benoemde in 2025 concrete bedreigingen. Samengevat komt dat neer op financiering, inmenging, politieke druk en sociale onveiligheid. De financiering van instellingen en wetenschappers is van invloed op de mogelijkheden om in vrijheid (ongebonden) onderzoek te doen. De financiering loopt via drie geldstromen, namelijk de basisfinanciering door de rijksoverheid, competitieve financiering door zbo's en Europese programma's en overige financiering uit opdrachten en onderzoekssubsidies.¹⁹³ Bezuinigingen van de rijksoverheid op de eerste geldstroom zorgt ervoor dat de afhankelijkheid van projectfinanciering toeneemt en daarbij de ruimte voor ongebonden onderzoek afneemt.¹⁹⁴ Te grote afhankelijkheid van de tweede en derde geldstroom kan namelijk betekenen dat opdrachtgevers een te grote stem krijgen in de onderwerpkeuze.¹⁹⁵ Voor ongebonden onderzoek is dan minder financiering beschikbaar.

Daarnaast is de KNAW bezorgd over politieke inmenging naar aanleiding van twee recente wetsinitiatieven. Via de Wet internationalisering in balans (Wib) zou een ministeriële toestemming benodigd zijn voor het mogen aanbieden van onderwijs in een andere voertaal.¹⁹⁶ Daarmee krijgt de overheid rechtstreeks invloed op het vrije onderwijsbeleid.¹⁹⁷ Het op handen zijnde wetsvoorstel Wet screening kennisveiligheid (Wsk) behelst een screeningsplicht voor onderzoekers en studenten, wat een beperking kan zijn om zelf samenwerkingspartners te kiezen.¹⁹⁸ Wetenschappers ervaren naast politieke inmenging ook steeds meer druk van buitenaf in de vorm van toenemende intimidatie, veelal via social media.¹⁹⁹ Intimidatie uit zich vaak in zelfcensuur waarbij onderzoeksresultaten en gedrag worden aangepast als reactie op die externe druk.²⁰⁰ Waar juist bescherming van de politiek nodig is, maken echter ook politici zich hieraan schuldig.²⁰¹

¹⁹³ KNAW 2021, p. 39.

¹⁹⁴ KNAW 2025, p. 19.

¹⁹⁵ KNAW 2021, p. 40 en 42.

¹⁹⁶ *Kamerstukken II 2023/24*, 36555, nr. 2 (Voorstel van wet), p. 2-3.

¹⁹⁷ KNAW 2025, p. 21. In de motie-Krul c.s. (*Kamerstukken II 2024/25*, 31288, nr. 1190) heeft de Tweede Kamer verzocht deze toets voor bestaand anderstalig onderwijs te schrappen uit het wetsvoorstel. In hun nieuwe coalitieakkoord schrijven D66, VVD en CDA ook de toets voor nieuw anderstalig onderwijs te schrappen, *Aan de slag* 2026 p. 49.

¹⁹⁸ KNAW 2025, p. 27 en *Kamerstukken II 2024/25*, 31288, nr. 1187 (Brief minister). De internetconsultatie is afgerond, maar het wetsvoorstel is op het moment van schrijven nog niet aan de Tweede Kamer aangeboden, zie wetgevingskalender.overheid.nl (geraadpleegd op 22 februari 2026).

¹⁹⁹ KNAW 2025, p. 23.

²⁰⁰ KNAW 2025, p. 23.

²⁰¹ KNAW 2025, p. 23. Ook: Rectoren van de Nederlandse universiteiten 2025.

Naast politieke inmenging en externe druk is sociale onveiligheid een andere categorie. Hieronder vallen de door de KNAW gesignaleerde interne spanningen binnen de academische gemeenschap. De KNAW benadrukt dat academische vrijheid wetenschappers en instellingen verplicht te realiseren dat ook bij publieke en politiek druk een vrije uitwisseling van perspectieven blijft bestaan, ook als het gaat om controversiële meningen of kritiek daarop.²⁰² Het is daarbij belangrijk dat wetenschappers onderscheid maken in functiegerelateerde en privéuitingen omdat de academische vrijheid die laatste categorie niet beschermd.²⁰³ Wetenschappers moeten elkaar de ruimte geven, elkaar respecteren en zich onthouden van ongewenst gedrag.²⁰⁴

De *Academic Freedom Monitor (AFM) 2024* benoemt op basis van een trendanalyse eveneens verschillende bedreigingen voor de academische vrijheid in de EU.²⁰⁵ EU-breed is sprake van politieke inmenging in de institutionele autonomie (waaronder ook beperkingen op onderzoeksfinanciering), externe en interne druk, sociale onveiligheid en mismanagement (waaronder benoemingsbeleid en vriendjespolitiek), inmenging van het bedrijfsleven en beperkingen in kennisuitwisseling.²⁰⁶ De *Academic Freedom Index (AFI)* geeft een waarde tussen 0 (volledig beperkt) en 1 (volledig vrij) die bepaald wordt aan de hand van vijf indicatoren: de mate van vrijheid van onderzoek en onderwijs, academische uitwisseling en verspreiding, institutionele autonomie, campusintegriteit²⁰⁷ en vrijheid van academische en culturele expressie.²⁰⁸ In Nederland neemt de waarde van deze index in de afgelopen jaren steeds af, zoals te zien is in figuur 2.

De verslechtering is ook zichtbaar in de AFM 2024, waarin de jaren 2021 en 2023 vergeleken worden: overall en specifiek op de vrijheid om te onderwijzen en onderzoeken, de verspreiding van kennis en de campusintegriteit noteert Nederland een dalende score. Alleen de institutionele autonomie is licht gestegen.²⁰⁹ De verslechtering van 2023 ten opzichte van 2022 betreft vooral de campusintegriteit en is het gevolg van incidenten op universiteiten naar aanleiding van demonstraties en vernielingen.²¹⁰ De acties van politie, universiteitsbesturen en studenten hebben een afschrikwekkend effect op de academische vrijheid en zijn ondermijnend voor de democratie, geven onderzoekers aan.²¹¹

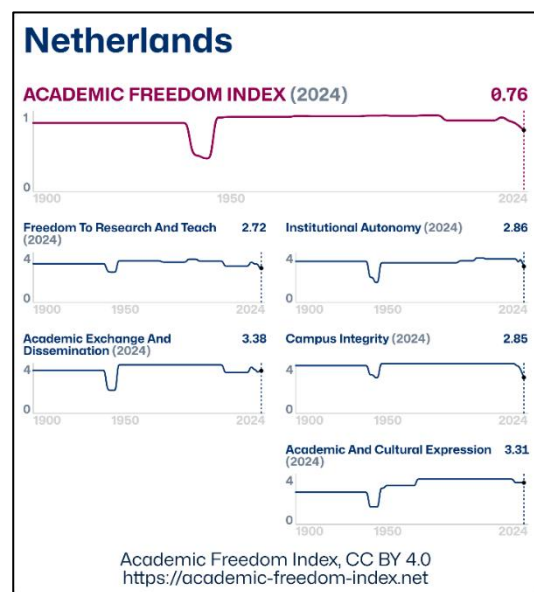

fig. 2 – Academic Freedom Index Nederland²¹²

²⁰² KNAW 2021, p. 45-47 en KNAW 2025, p. 30-31.

²⁰³ KNAW 2025, p. 32.

²⁰⁴ KNAW 2025, p. 35.

²⁰⁵ Maassen e.a. 2025, p. 1 e.v.

²⁰⁶ Maassen e.a. 2025, p. 1-3. Hierover ook Van Gestel 2024, p. 14-15.

²⁰⁷ Met 'campusintegriteit' wordt het klimaat van sociale onveiligheid of intimidatie op de instelling bedoeld. Spannagel & Kinzelbach 2023, p. 3974.

²⁰⁸ Spannagel & Kinzelbach 2023, p. 3976.

²⁰⁹ Maassen e.a. 2025, p. 35.

²¹⁰ Maassen e.a. 2025, p. 35-36.

²¹¹ Maassen e.a. 2025, p. 37.

²¹² academic-freedom-index.net (geraadpleegd op 23 januari 2026).

Naar Europese maatstaven gemeten doet Nederland het in vergelijking slecht. Van de 27 EU-lidstaten is het met de academische vrijheid alleen in Griekenland, Polen en Hongarije slechter gesteld.²¹³ Vooral de vrijheid om te onderzoeken en onderwijzen is laag vergeleken met de andere EU-landen.²¹⁴ De juridische verankering is in Nederland bovendien beperkter dan in andere Europese landen.²¹⁵ Verschillende landen hebben naast de vrijheid van meningsuiting ook de vrijheid van wetenschap en/of de vrijheid om te onderzoeken en onderwijzen in hun grondwet opgenomen (zoals Duitsland, Finland, Italië, Polen en Portugal), of noemen de academische vrijheid expliciet (zoals Griekenland en Spanje).²¹⁶ In Nederland blijft de juridische borging beperkt tot artikel 1.6 WHW en de doorwerking van internationaal en Europees recht. Relevant daarbij is ook dat in Nederland de academische vrijheid gezien wordt als een beginsel dat in een belangenafweging moet worden betrokken,²¹⁷ terwijl een constitutionele status een sterker afdwingbaar individueel recht zou betekenen.²¹⁸ Dat de KNAW aangeeft te willen adviseren over betere juridische borging van de academische vrijheid is dan ook een logisch vervolg op de gesignaleerde spanningsvelden en bedreigingen.²¹⁹ Samenvattend kan worden gesteld dat Nederland niet alleen slechter scoort op de academische vrijheid dan andere EU-lidstaten, maar ook dat de waarborgen ook juridisch zwakker verankerd zijn.²²⁰ Dit is ook terug te zien in de Nederlandse rechtspraak.

4.3 Nederlandse rechtspraak

Hoewel de academische vrijheid recentelijk veel aandacht krijgt, is het aantal Nederlandse rechtszaken hierover beperkt. Niet alle uitspraken worden gepubliceerd, maar waar het om academische vrijheid gaat, wordt vermoed dit wel het geval te zijn.²²¹ Een analyse van de jurisprudentie op rechtspraak.nl laat geen zaken zien waar een hogeronderwijsinstelling procedeert tegen de Staat op grond van artikel 1.6 WHW. Wel wordt incidenteel een procedure gevoerd over de bekostiging van de instelling en/of een opleiding binnen het onderwijsaanbod (artikel 1.9 WHW).²²² Dat een geschil over de bekostiging invloed kan hebben op het onderwijsaanbod van een instelling leidt geen twijfel, maar dat impliceert geen rechtstreekse inmenging op de academische vrijheid door de staat. Deze zaken blijven daarom verder buiten beschouwing.

In studentzaken waarin een student een geschil tegen zijn hogeronderwijsinstelling aanhangig maakt, komt een beroep op academische vrijheid incidenteel aan de orde. Uit een analyse van jurisprudentie van het College van Beroep voor het Hoger Onderwijs (CBHO) en de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS) kan worden geconcludeerd dat in studentzaken niet snel sprake is van een schending van de academische vrijheid. Illustratief in dat kader is de

²¹³ Maassen e.a. 2025, p. 46.

²¹⁴ Kováts & Rónay 2023, p. 39.

²¹⁵ Kosta & Ceran 2025, p. 67-68.

²¹⁶ Ceran 2026, p. 4 (Duitsland, Griekenland, Italië, Polen); Mäntyla, Autioniemi & Kosonen p. 397 (Finland); Vrielink e.a. 2010, p. 5 (Portugal, Spanje). Uitgebreider: Kosta & Ceran 2025, paragraaf 3.3, p. 13-50.

²¹⁷ Zie paragraaf 2.2.1.

²¹⁸ Kosta & Ceran 2025, p. 80-81.

²¹⁹ KNAW 2025, p. 35.

²²⁰ Van Gestel 2024, p. 16.

²²¹ Uitspraken in zaken waarin verzocht is om een prejudiciële beslissing van de HR of het HvJ EU, waarin een beroep wordt gedaan op het EVRM of IVBPR, die media-aandacht heeft opgeleverd of die anderszins van bijzonder belang zijn voor bepaalde beroepsgroepen worden wel gepubliceerd op rechtspraak.nl. Het lijkt niet onredelijk te veronderstellen dat dat het geval is voor zaken over academische vrijheid. Zie artikelen 4 en 5 Besluit selectiecriteria uitsprakendatabank Rechtspraak.nl 2024.

²²² Voorbeelden: Rb. Rotterdam 14 juli 2025, ECLI:NL:RBROT:2025:8370; RvS 23 januari 2019, ECLI:NL:RVS:2019:172; RvS 4 februari 2015, ECLI:NL:RVS:2015:276.

recente zaak van een student die ontevreden was over het behaalde cijfer en de examinerator van vooringenomenheid betichtte vanwege een vermeende afwijkende politieke voorkeur.²²³ Het ontbreken van concrete aanknopingspunten van vooringenomenheid, aangevuld met een verklaring van de examinerator dat zijn persoonlijke voorkeur geen rol speelde, bleek voor de ABRvS voldoende om het beroep van de student ongegrond te verklaren.²²⁴ Een aantal eerdere uitspraken van het CBHO zijn interessanter. Zo oordeelde het college in 2016 dat artikel 1.6. WHW een student het recht geeft om zijn eigen studietempo te bepalen en dat de instelling alleen bij hoge uitzondering de geldigheidsduur van behaalde tentamens mag beperken.²²⁵ Beperkingen zijn toegestaan op grond van artikel 7.13, tweede lid, aanhef en onder k, van de WHW, maar moeten een redelijk doel dienen.²²⁶ In april 2019 benadrukte het college in een zaak over het gebruik van Engels als voertaal in een *international classroom* dat op grond van de academische vrijheid de inrichting van het onderwijs ter vrije invulling staat van de instellingen.²²⁷ Deze uitspraken laten zowel zien dat de institutionele autonomie om het eigen beleid vorm te geven een belangrijke waarborg is voor academische vrijheid, als dat wettelijke beperking van het instellingsbeleid mogelijk is op grond van de WHW.

Mohammad stelde dat de academische vrijheid in artikel 1.6 WHW voor onderzoekers, docenten en studenten rechtens afdwingbaar zou zijn in de interne verhouding binnen de instelling.²²⁸ Uit een analyse van jurisprudentie op rechtspraak.nl blijkt echter dat academici in een geschil met hun onderwijsinstelling evenmin veel succes hebben met een beroep op schending van hun academische vrijheid. De Centrale Raad van Beroep (CRvB) oordeelde in 2015 al dat instellingen een ruime vrijheid hebben bij het bepalen van de inrichting van de eigen organisatie en de inrichting en vaststelling van het onderwijsprogramma van de aangeboden opleidingen, mits gebaseerd op zakelijke en objectieve gronden.²²⁹ Academische vrijheid van docenten gaat dan ook niet zo ver dat een docent zich niet hoeft te houden aan het vastgestelde onderwijsprogramma.²³⁰ Een weigering om zich naar dat onderwijsprogramma te voegen leverde een docent cultuurwetenschappen een ontheffing van zijn taken op, die de voorzieningenrechter dan ook terecht vond.²³¹

Op 14 juli 2025 deed het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden uitspraak in het hoger beroep van een assistent professor tegen de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Haar contract voor bepaalde tijd werd niet verlengd of omgezet naar onbepaalde tijd, omdat naar oordeel van de RUG het door werknemster ingediende en later aangepaste onderzoeksplan te weinig progressie vertoonde.²³² Eén van de zeven grieven tegen het besluit van de kantonrechter was dat ten onrechte noch een inbreuk op de academische vrijheid noch een causaal verband tussen die inbreuk en de beslissing was aangenomen.²³³ Het hof oordeelde echter dat de door de RUG gemaakte opmerkingen geen betrekking hadden op de inhoud of gewenste richting van het onderzoek, zodat geen sprake was van een inbreuk op de academische vrijheid.²³⁴ Er bleek ook uit andere omstandigheden geen sprake van

²²³ ABRvS 10 september 2025, ECLI:NL:RVS:2025:4430.

²²⁴ ABRvS 10 september 2025, ECLI:NL:RVS:2025:4430, r.o. 3.3 en 3.4.

²²⁵ CBHO 24 oktober 2016, zaaknr. 2016/102.5, r.o. 2.4.

²²⁶ CBHO 24 oktober 2016, zaaknr. 2016/102.5, r.o. 2.4.

²²⁷ CBHO 15 april 2019, zaaknr. 2018/223.5, r.o. 2.3.4.

²²⁸ Mohammad 2023, p. 217.

²²⁹ CRvB 5 februari 2015, ECLI:NL:CRVB:2015:286, r.o. 4.4.

²³⁰ CRvB 10 januari 2019, ECLI:NL:CRVB:2019:51, r.o. 3.6.2, TAR 2019/59.

²³¹ Rb. Noord-Holland 2 november 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:9468, r.o. 5.

²³² Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 14 juli 2025, ECLI:NL:GHARL:2025:4323, r.o. 3.17.

²³³ Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 14 juli 2025, ECLI:NL:GHARL:2025:4323, r.o. 3.13.

²³⁴ Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 14 juli 2025, ECLI:NL:GHARL:2025:4323, r.o. 3.24.

ernstig verwijtbaar handelen door de RUG, de werkneemster had simpelweg onvoldoende laten zien geschikt te zijn voor de functie.²³⁵

De publicatie van een boek van een ROC-docente over haar ervaringen met gepersonaliseerd onderwijs leidde in 2019 tot verstoorde verhoudingen en schorsing, waarna de werkgever na enige tijd verzocht om de arbeidsovereenkomst te ontbinden. Kantonrechter en gerechtshof wezen het ontbindingsverzoek toe.²³⁶ In cassatie oordeelde de Hoge Raad echter dat het hof ten onrechte niet de conclusie getrokken had dat sprake was van causaal verband tussen de boekpublicatie en het ontbindingsverzoek. Het ontbindingsverzoek betekende dan ook een inmenging in de vrijheid van meningsuiting.²³⁷ Na verwijzing beoordeelde het gerechtshof de zaak alsnog aan de hand van de vier *Herbai*-criteria²³⁸ om tot de conclusie te komen dat de ontbinding een ontoelaatbare beperking op de vrijheid van meningsuiting had opgeleverd.²³⁹ De werkgever had verwijtbaar gehandeld en werd veroordeeld tot het betalen van een billijke vergoeding.²⁴⁰

Een zaak die ook veel belangstelling opwekte was de ontbinding van de arbeidsovereenkomst tussen de RUG en universitair hoofddocente Täuber.²⁴¹ In een kritisch essay schreef zij in 2019 dat zij mechanismes heeft ondervonden die in het nadeel werken van vrouwelijke academici die gebruikmaken van een regeling voor gelijke kansen.²⁴² Zij signaleerde een discrepantie tussen het gendergelijkheidsbeleid van de RUG als haar werkgever en haar eigen ervaringen.²⁴³ Dat het beschrijven van haar persoonlijke ervaringen mogelijk negatieve reacties kon oproepen was Täuber overigens wel duidelijk.²⁴⁴ Zowel voorafgaand aan het essay als na publicatie hebben gesprekken plaatsgevonden tussen de docente, leidinggevenden, decaan en HR over de werkzaamheden, promotiemogelijkheden en de onderlinge verhoudingen.²⁴⁵ Omdat sprake zou zijn van een onwerkbaar situatie, vorderde de RUG uiteindelijk ontbinding op grond van een verstoorde arbeidsrelatie.²⁴⁶ In haar verweer gaf Täuber aan dat het essay beschermd was door de academische vrijheid en dat dit nooit tot een sanctie had mogen leiden.²⁴⁷ De kantonrechter ging echter niet inhoudelijk in op de vraag of er een causaal verband was tussen het essay en het ontbindingsverzoek, omdat de arbeidsverhouding immers verstoord was.²⁴⁸ Het gerechtshof deed dit in 2024 in hoger beroep wel. Het hof oordeelde dat de inhoud van het essay een schakel is in de keten van gebeurtenissen die hebben geleid tot ontbinding, maar dat die keten niet met dat essay begonnen is.²⁴⁹ Gezien houding van de werkneemster en geheel van de gebeurtenissen is er naar oordeel van het hof onvoldoende causaal verband tussen uiting en sanctie.²⁵⁰

²³⁵ Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 14 juli 2025, ECLI:NL:GHARL:2025:4323, r.o. 3.28.

²³⁶ Ktr. Gelderland 8 september 2020, ECLI:NL:RBGEL:2020:4638, *JAR* 2021/2 m.nt. E. Verhulp; Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 19 april 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:3667, *NTOR* 2021/15 m.nt. M. Dekker.

²³⁷ HR 7 oktober 2022, ECLI:NL:HR:2022:402, r.o. 3.1.3, *RvdW* 2022/919.

²³⁸ EHRM 5 november 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:1105JUD001160815 (*Herbai/Hongarije*), par. 40.

²³⁹ Gerechtshof 's-Hertogenbosch 9 november 2023, ECLI:NL:GHSHE:2023:3713, r.o. 5.6-5.9.

²⁴⁰ Gerechtshof 's-Hertogenbosch 24 oktober 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:3321, r.o. 9.6 en 9.11.

²⁴¹ Van Gestel 2024, p.18-20; Laemers 2025, par. 22.2; Ceran 2026, p. 15-17.

²⁴² Rb. Noord-Nederland 8 maart 2023, ECLI:NL: RBNNE:2023:854, r.o. 2.19, *TAR* 2023/35.

²⁴³ Täuber 2019, p. 1718.

²⁴⁴ Täuber 2019, p. 1723.

²⁴⁵ Rb. Noord-Nederland 8 maart 2023, ECLI:NL: RBNNE:2023:854, r.o. 2.1-2.59, *TAR* 2023/35.

²⁴⁶ Rb. Noord-Nederland 8 maart 2023, ECLI:NL: RBNNE:2023:854, punt 3.1, *TAR* 2023/35.

²⁴⁷ Rb. Noord-Nederland 8 maart 2023, ECLI:NL: RBNNE:2023:854, punt 4.1, *TAR* 2023/35.

²⁴⁸ Rb. Noord-Nederland 8 maart 2023, ECLI:NL: RBNNE:2023:854, punt 5.14, *TAR* 2023/35.

²⁴⁹ Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 8 januari 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:152, r.o. 3.27, *TAR* 2024/8.

²⁵⁰ Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 8 januari 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:152, r.o. 3.37, *TAR* 2024/8.

In cassatie bleef dit oordeel in stand. In tegenstelling tot de ROC-docente bleef Täuber met lege handen achter. Interessant is de volgende overweging van de Hoge Raad:

Voor de beoordeling of causaal verband in deze zin aanwezig is tussen de uiting en een sanctie, geldt geen andere norm indien de uiting valt onder de, eveneens door de vrijheid van meningsuiting gewaarborgde, academische vrijheid.²⁵¹

Anders gezegd: als de sanctie niet uitsluitend of in overwegende mate verband houdt met de uiting in het kader van de uitoefening van de academische vrijheid, kan geen bescherming ontleend worden aan artikel 10 EVRM.²⁵² De Hoge Raad heeft in dit arrest een kans laten liggen. Het is jammer dat niet is ingegaan op de vraag of academische vrijheid een gekwalificeerde vorm van vrijheid van meningsuiting is. De advocaat-generaal gaf immers in zijn conclusie aan hierover onzeker te zijn.²⁵³ Het EHRM neemt al snel aan dat sprake is van de inmenging in de vrijheid van meningsuiting als er een maatregel volgt op een academische uiting.²⁵⁴ Iedere inmenging op de academische vrijheid heeft impact en werkt mogelijk afschrikwekkend.²⁵⁵ Die constatering van de A-G zou voor de HR een uitstekende aanleiding zijn geweest voor een eigen beschouwing over de inmenging in de academische vrijheid, nog los van het causaal verband.²⁵⁶ In navolging van Ceran moet de conclusie dan ook zijn dat in Nederland onzekerheid blijft bestaan over de afbakening tussen de twee vrijheden en de mate van bescherming.²⁵⁷ Gekeken naar het arbeidsrecht en de zaak-Täuber lijkt een verstoorde arbeidsrelatie in Nederland van groter belang dan de academische context.²⁵⁸ In dat licht is het wellicht ook jammer te noemen dat Täuber zich niet heeft gewend tot het EHRM.

4.4 Tussenconclusie en verbeterde waarborgen voor academische vrijheid

In het voorgaande zijn verschillende tussenconclusies de revue gepasseerd als het gaat om de waarborgen voor academische vrijheid in Nederland. De twee elementen van de gehanteerde definitie, het individuele vrijheidsrecht van academische professionals en de institutionele autonomie, zijn bekeken aan de hand van het huidig juridisch kader in artikelen 1.6 WHW, 10 EVRM en 13 HVEU en de ontwikkelingen in de rechtspraak ten aanzien van deze artikelen. Nederland scoort slechter op de academische vrijheid dan andere EU-lidstaten en de bescherming ervan is juridisch zwakker verankerd. In deze laatste paragraaf worden mogelijke verbeteringen behandeld. Hoe kan de academische vrijheid worden versterkt?

4.4.1 Europese maatregelen

De *Academic Freedom Monitor* bevat zeven beleidsaanbevelingen om academische vrijheid beter te beschermen.²⁵⁹ Samengevat gaat het om wet- en regelgevingsinitiatieven en verbeterde bewustwording, monitoring en rapportages. Voor wet- en regelgeving ligt het initiatief bij de Europese Commissie.²⁶⁰ Zo moet de reikwijdte van artikel 13 HVEU nader worden uitgewerkt en is het noodzakelijk om de bestaande rechtskaders te versterken via aanvullende regelgeving.

²⁵¹ HR 11 juli 2025, ECLI:NL:HR:2025:1140, r.o. 3.3, TAR 2025/37.

²⁵² Concl. A-G Van Peurseem 14 maart 2025, ECLI:NL:PHR:2025:324, par. 5.21.

²⁵³ Concl. A-G Van Peurseem 14 maart 2025, ECLI:NL:PHR:2025:324, par. 4.55.

²⁵⁴ Concl. A-G Van Peurseem 14 maart 2025, ECLI:NL:PHR:2025:324, par. 4.53.

²⁵⁵ EHRM 19 juni 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0619JUD002023306 (*Kula/Turkije*), par. 39.

²⁵⁶ Aldus ook Schwartz 2025.

²⁵⁷ Ceran 2026, p. 15.

²⁵⁸ Zie ook Van Gestel 2024, p. 20.

²⁵⁹ Zowel Maassen e.a. 2025, p. 3-5 als Kosta & Ceran 2025, p. 5-7.

²⁶⁰ Artikel 17, lid 2 VEU.

Bovendien moet een sterkere link gelegd worden tussen de academische vrijheid en de bestaande Europese programma's over het hoger onderwijs en onderzoek (Horizon Europe en Erasmus+).²⁶¹

Nu de relatie tussen academische vrijheid en de *rule of law* sterker gelegd is, betekent dat volgens Ceran ook dat verschillende instrumenten ter bescherming van de rechtsstaat concreet kunnen worden ingezet ter bescherming van de academische vrijheid.²⁶² Zij noemt *soft law*, inbreukprocedures, artikel 7 VWEU en financiering. Het voeren van een politieke dialoog over *soft law* instrumenten zal het belang van de academische vrijheid vergroten, bijvoorbeeld door het onderwerp expliciet op te nemen in de jaarlijkse rechtsstaatrappportages van de Commissie.²⁶³ Inbreukprocedures tegen lidstaten op grond van artikel 258 VWEU en de sanctiemogelijkheid in artikel 260 VWEU zullen naar verwachting niet uitsluitend gebaseerd kunnen worden op artikel 13 HVEU, maar wel bijvoorbeeld op de bepalingen over vrije verkeer, mededinging of Unieburgerschap.²⁶⁴ Met Ceran en Vrielink ben ik van mening dat het hoger onderwijs vaker binnen het werkingsgebied kan vallen dan oorspronkelijk gedacht, vooral via artikelen 165 en 179 VWEU, zodat artikel 13 HVEU relevanter kan zijn dan vaak verondersteld wordt.²⁶⁵ De artikel 7 VWEU-procedure voor schending van Uniewaarden in artikel 2 VWEU kan eveneens als *lex specialis* worden ingezet, ware het niet dat die procedure weinig effectief zal zijn.²⁶⁶

De beste bescherming voor academische vrijheid is wellicht de koppeling met de Europese geldstromen. In de herschikte Financiële verordening is opgenomen dat bij de uitvoering van de begroting toegezien wordt op naleving van het HVEU en dat de Uniewaarden van artikel 2 VEU worden geëerbiedigd.²⁶⁷ In samenhang gelezen met de Conditionalityverordening²⁶⁸ kan dit concreet betekenen dat financiering van de Horizon Europe en Erasmus+ programma's wordt opgeschort in geval van schending van de academische vrijheid door een lidstaat.²⁶⁹ Het daadwerkelijk gebruiken van het beschikbare Europese instrumentarium in reactie op (dreigende) schendingen zal mogelijk een afschrikwekkend effect hebben op nieuwe beperkingen van de academische vrijheid in lidstaten.

4.4.2 Nederlandse maatregelen

Over financiering gesproken: in het nieuwe coalitieakkoord van D66, VVD en CDA komt de academische vrijheid niet aan de orde, maar positief in het kader van dit onderzoek is wel dat de coalitie voornemens is de bezuinigingen op het hoger onderwijs terug te draaien en vanaf 2030 € 75 miljoen structureel te investeren in versterking van de democratische rechtsstaat.²⁷⁰ Dat verkleint de afhankelijkheid van de tweede en derde geldstroom en kan ongebonden onderzoek bevorderen. De juridische borging van academische vrijheid in Nederland blijft echter zwak. Ik zou daarom aanvullend nog enkele aanbevelingen willen doen.

²⁶¹ Maassen e.a. 2025, p. 3-5.

²⁶² Ceran 2025, p. 311.

²⁶³ Ceran 2025, p. 324.

²⁶⁴ Ceran 2025, p. 313-314.

²⁶⁵ Ceran 2025, p. 314, Vrielink e.a. 2023, p. 10.

²⁶⁶ Bouzora 2023, p. 835; De Zwaan 2022, p. 11; Leegwater 2024, p. 49; Morijn 2021, p. 204.

²⁶⁷ Artikel 6 lid 3 Verordening (EU, Euratom) 2024/2509.

²⁶⁸ Verordening (EU) 2020/2092.

²⁶⁹ Ceran 2025, p. 318.

²⁷⁰ *Aan de slag* 2026, Bijlage p. 4.

Allereerst is het van belang dat meer duidelijkheid geschapen wordt over de betekenis van de academische vrijheid als bijzondere vorm van de vrijheid van meningsuiting voor academici in een functiegerelateerde context. In Nederland wordt de academische vrijheid niet als individueel recht, maar als beginsel gezien waarbij een belangenafweging aan de orde is. Dit maakt verschil in de afdwingbaarheid ervan. Er wordt door het EHRM sneller aangenomen dat sprake is van een inmenging in de vrijheid van meningsuiting als het gaat om een uiting van een academicus.²⁷¹ In Nederlandse arbeidsrechtelijke geschillen tussen de academicus en de werkgever lijkt de academische context echter geen extra gewicht in de schaal te leggen. Duidelijkheid over de aard van de academische vrijheid en het al of niet bestaan van een gekwalificeerde vorm van vrijheid van meningsuiting moet gegeven worden door de wetgever. Een grondwettelijke borging van academische vrijheid is wat mij betreft geen noodzakelijke voorwaarde. Ter relativering kan immers worden gewezen op Griekenland²⁷², Polen²⁷³ en Hongarije²⁷⁴, die weliswaar grondwettelijke borging van de academische vrijheid kennen, maar lager scoren op de *AFM 2024* dan Nederland.

Vervolgens is het aan te bevelen dat academische vrijheid sterker wordt gepositioneerd als belangrijk element in de Nederlandse democratische rechtsstaat. Dat kan juridisch door de WHW hiertoe te wijzigen en in toelichting hierop het belang ervan te benadrukken, maar ook door te investeren in een cultuur van vertrouwen en transparantie. Politici en opiniemakers past terughoudendheid in hun kritiek op de wetenschap. Waar docenten en onderzoekers kritiek uiten op hun werkgevers, politici of de overheid, moet dat gezien worden als bijdrage aan het maatschappelijk debat en als waardevol in een democratische rechtsstaat. Er rust een verantwoordelijkheid op alle actoren om een 'vrije uitwisseling van perspectieven' te houden. De suggestie van Said om een onafhankelijke wetenschapsombudsfunctionaris aan te stellen als toezichthouder op de academische vrijheid is in dat licht een interessante.²⁷⁵ Ik ben het met haar eens dat deze onafhankelijke functionaris kan bijdragen aan een cultuur van transparantie, maar deze functionaris loopt al snel het risico een tandeloze tijger te worden als het niet als permanent orgaan wordt ingesteld en opvolging van eventuele aanbevelingen afhankelijk is van welwillendheid van de universiteiten.

Tot slot ligt het in de rede dat het Rijk onafhankelijkheid van de hogeronderwijsinstelling vergroot door nog meer te investeren in de eerste geldstroom. Dit geeft meer ruimte voor ongebonden onderzoek en zal de instellingen hopelijk ook aanzetten tot het aanbieden van meer vaste en minder tijdelijke contracten aan docenten en wetenschappers. Het toenemend aantal publicaties over de academische vrijheid zet hopelijk aan tot meer wetgevingsinitiatieven van de Europese Commissie en de Nederlandse wetgever, als ook tot meer geld voor het hoger onderwijs. Het terugdraaien van de bezuinigingen van het kabinet-Schoof is een goed begin, maar verdere versterking van de academische vrijheid en de democratische rechtsstaat mag ook bij het kabinet-Jetten wat mij betreft nog hoger op de agenda.

²⁷¹ EHRM 23 juni 2009, ECLI:CE:ECHR:2009:0623JUD001708903 (*Sorguç/Turkije*), par. 35; EHRM 15 april 2014, ECLI:CE:ECHR:2014:0415JUD004087707 (*Hasan Yazıcı/Turkije*); EHRM 19 juni 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0619JUD002023306 (*Kula/Turkije*), par. 48; EHRM 27 mei 2014, ECLI:CE:ECHR:2014:0527JUD000034604 (*Mustafa Erdoğan e.a./Turkije*), par. 40.

²⁷² Artikel 16 lid 1 Grondwet van Griekenland, hellenicparliament.gr (geraadpleegd op 31 januari 2026).

²⁷³ Artikel 73 Grondwet van Polen, sejm.gov.pl (geraadpleegd op 31 januari 2026).

²⁷⁴ Artikelen X(1)-X(3) Grondwet van Hongarije, njt.hu (geraadpleegd op 31 januari 2026).

²⁷⁵ Said 2025, p. 234.

5 Samenvattende conclusie

5.1 Beantwoording van de onderzoeksvraag

De academische vrijheid in Nederland en binnen de Europese Unie staat onder druk. Onderzocht is hoe artikel 13 HVEU, gezien haar onlosmakelijke verband met de *rule of law* en democratische beginselen, kan bijdragen aan de borging van academische vrijheid in Nederland. Centraal stond de volgende onderzoeksvraag:

In hoeverre biedt het huidige nationale en Europese juridische kader in artikel 1.6 WHW en artikel 13 van het Handvest van de Grondrechten van de EU voldoende waarborg voor de bescherming van de academische vrijheid in Nederland?

Hierbij is allereerst van belang dat er geen eenduidige definitie van academische vrijheid bestaat. Op grond van verschillende rechtsbronnen is in dit onderzoek de volgende definitie gekozen: academische vrijheid betreft het individuele recht van academische professionals op vrijheid om te onderwijzen, onderzoek te verrichten en de resultaten hiervan te uiten en te verspreiden, alsmede de institutionele autonomie om deze vrijheid te waarborgen. Samenvattend kan als antwoord op de onderzoeksvraag worden geconcludeerd dat de juridische borging van de academische vrijheid in Nederland t.o.v. andere EU-landen zwak is, maar ook dat rechters onvoldoende gebruik maken van de bestaande waarborgen die het Europees recht biedt. Aan deze conclusie liggen vier argumenten ten grondslag: de geringe bescherming via artikel 1.6 WHW, het zwaardere gewicht van de academische context bij artikel 10 EVRM, de aanvullende bescherming van artikel 13 HVEU binnen het werkingsgebied van Unierecht en het belang van academische vrijheid als Uniewaarde in de democratische rechtsstaat.

Geringe bescherming via artikel 1.6 WHW

De bescherming van de academische vrijheid is gestoeld op artikel 1.6 WHW, de doorwerking van internationaal recht via artikelen 93 en 94 Grondwet en de doorwerking van Unierecht. Artikel 1.6 WHW is de nationale wettelijke basis op grond waarvan de academische vrijheid moet worden geëerbiedigd, maar deze speelt in concrete geschillen tussen academicus en instelling en tussen instellingen en overheid geen aanvullende rol. Het artikel lijkt daarmee geen extra waarborg te bieden. Ten aanzien van de institutionele autonomie van hogeronderwijsinstellingen geldt dat de academische vrijheid geen onderwerp van geschil is geweest in de Nederlandse rechtspraak, althans niet onder verwijzing naar artikel 1.6 WHW.

Academische context relevant bij artikel 10 EVRM

Het individuele recht van academische professionals op vrijheid om te onderwijzen, onderzoek te verrichten en de resultaten hiervan te uiten en te verspreiden is daarmee primair afhankelijk van de bescherming op grond van de vrijheid van meningsuiting in artikel 10 EVRM. Dit artikel biedt meer waarborg dan waar Nederlandse rechters vanuit gaan. De ontwikkelingen in de rechtspraak van het EHRM laten zien dat de vrijheid van meningsuiting een sterk individueel afdwingbaar recht is. Beperkingen moeten bij wet zijn voorgeschreven, een legitiem doel dienen en noodzakelijk zijn in een democratische samenleving. Specifiek voor academici geldt echter dat al snel wordt aangenomen dat sprake is van inmenging als de meningsuiting in een academische context wordt verricht. Toch is het uiten en verspreiden van een mening in een academische context volgens de Hoge Raad niet van zwaarder gewicht dan andere gebeurtenissen voor het vaststellen van een causaal verband tussen inbreuk en sanctie. De academische vrijheid is een relevante factor in de

beoordeling in hoeverre een inbreuk toelaatbaar is, maar een sanctie is pas ontoelaatbaar als de academische uiting een essentiële schakel is in het causaal verband. Vergeleken met de Turkse zaken die aan het EHRM zijn voorgelegd, lijkt de Nederlandse inkleuring te streng.

Aanvullende bescherming artikel 13 HVEU binnen werkingsgebied

In de Nederlandse jurisprudentie en vakliteratuur wordt aan artikel 13 HVEU weinig aanvullende waarde toegedicht. Dit hangt samen met de toelichting op het HVEU dat verwijst naar artikel 10 EVRM, maar ook met de beperkte bevoegdheden die de EU op het gebied van onderwijs heeft. Toch brengt dit artikel een extra dimensie met zich mee als het gaat om bescherming van de academische vrijheid. Op grond van het Handvest heeft de hogeronderwijsinstelling meer mogelijkheden dan voorheen om tegen maatregelen van de overheid op te komen. Artikel 10 EVRM stond immers niet voor hen open en artikel 1.6 WHW speelt in geschillen tot op heden geen rol. Voor zowel wetenschappers als instellingen geldt echter dat nationale maatregelen binnen de werkingssfeer van het Europees recht moeten vallen, voordat het Handvest van toepassing is. Nadere regelgeving op grond van artikelen 165 en 179 VWEU zouden deze link sterker kunnen leggen en het werkingsgebied van het Europees recht vergroten.

Academische vrijheid als Uniewaarde in de democratische rechtsstaat

Tot slot wordt steeds meer erkend dat de academische vrijheid een belangrijk element binnen de democratische rechtsstaat is. Het arrest van het HvJ over de Hongaarse onderwijswet heeft laten zien dat een nationale maatregel in strijd kan zijn met een Handvestbepaling. De twee conditionaliteitszaken hebben daarnaast laten zien dat academische vrijheid gezien mag worden als concretisering van vrijheid en democratie in het primaire Unierecht. Bescherming van de academische vrijheid is daarmee in rechtstreeks verband gebracht met bescherming van de rechtsstaat. Dat betekent ook dat verschillende instrumenten ter bescherming van de rechtsstaat concreet kunnen worden ingezet als het gaat om bescherming van de academische vrijheid.

5.2 Aanbevelingen

Het toenemend aantal publicaties over dit onderwerp zet hopelijk aan tot meer wetgevings- en andere initiatieven van de Europese commissie en de Nederlandse wetgever. Ook naar het advies van de KNAW zal reikhalzend worden uitgekeken. Vooruitlopend op dit advies beveel ik aan de Europese Commissie aan om de reikwijdte van artikel 13 HVEU nader uit te werken in aanvullende regelgeving. De bescherming van de academische vrijheid kan bovendien worden versterkt door nadrukkelijker de link te leggen met de uitvoering van de Uniebegroting en door het bestaande instrumentarium ter bescherming van de rechtsstaat ook voor de academische vrijheid in te zetten.

Ook in Nederland mag de academische vrijheid wat mij betreft steviger juridisch verankerd worden, bijvoorbeeld via wijziging van de WHW. Antwoord moet komen op de vraag of de academische vrijheid een gekwalificeerde vorm van vrijheid van meningsuiting is of niet. Daarnaast blijft zowel investeren in een cultuur van vertrouwen en transparantie als financieel investeren in de eerste geldstroom gewenst. Met deze aanbevelingen en met dit onderzoek hoop ik een bijdrage aan het juridisch en maatschappelijk debat te hebben gedaan.

Literatuurlijst

Aan de slag 2026

'Aan de slag. Bouwen aan een beter Nederland. Coalitieakkoord 2026-2030 van D66, VVD en CDA', bijlage bij *Kamerstukken II 2025/26*, 36848, nr. 31.

Amtenbrink & Vedder 2022

F. Amtenbrink & H.H.B. Vedder, *Recht van de Europese Unie*, Den Haag: Boom Juridisch 2022.

Barkhuysen & Van Emmerik 2023

T. Barkhuysen & M.L. van Emmerik, *Europese grondrechten en het Nederlandse bestuursrecht. De betekenis van het EVRM en het EU-Grondrechtenhandvest (Staats- en bestuursrecht Wetenschap)*, Deventer: Wolters Kluwer 2023.

Bouzora 2023

Y. Bouzora, 'The Value of Democracy in EU Law and Its Enforcement: A Legal Analysis', *European Papers* 2023/8, no. 2, p. 809-851.

Ceran 2025

O.M. Ceran, 'The Democratic Justification of Academic Freedom in EU Law: Article 13 of the EU Charter, the Rule of Law Toolbox, and the Scope for EU Action', *European Constitutional Law Review* 2025/21, p. 300-332, doi.org/10.1017/s1574019625000136.

Ceran 2026

O.M. Ceran, 'Common constitutional traditions?: A comparative perspective on academic freedom in Europe', in V. Kosta (red.), *Academic Freedom*, Cambridge: Cambridge University Press: 2026 (nog niet gepubliceerd), hdl.handle.net/1887/4285918.

Emaus 2015

J.M. Emaus, 'Rechten, beginselen en horizontale directe werking van de grondrechten uit het EU-Handvest', *NTBR* 2015/10, p. 67-76.

Europese Commissie 2023

Europese Commissie, *70 jaar EU-Recht. Een Unie voor haar burgers*, Luxemburg: Bureau voor publicaties van de Europese Unie 2023.

Gerards 2024

J.H. Gerards, 'Het EU-Grondrechtenhandvest: een crashcourse', in: *Waarde, werking en potentie van het EU-Grondrechtenhandvest in de Nederlandse rechtsorde. Preadviezen (Handelingen Nederlandse Juristenvereniging 153^e jaargang)*, Deventer: Wolters Kluwer 2024, p. 7-94.

Van Gestel 2024

R.A.J. van Gestel, 'Academische vrijheid onder druk', *NJB* 2024/1, p. 13-21.

Groen 2015

J.R. Groen, 'Academische vrijheid en wetenschappelijke integriteit, een onderzoek naar de vrijheid en verantwoordelijkheid in wetenschappelijk onderwijs en onderzoek', in: M.T.A.B. Laemers e.a., *Academische vrijheid: een voorbeeld voor professionele autonomie?*, Den Haag: SDU 2015, p. 11-83.

Groen 2017

J.R. Groen, *Academische vrijheid, een juridische verkenning* (diss. Rotterdam), Rotterdam: Erasmus University 2017.

Heringa, Verhey & Van der Woude 2022

A.W. Heringa, L.F.M. Verhey & W. van der Woude, *Staatsrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2022.

Hoofdlijnenakkoord 2024

'Hoop, lef en trots – Hoofdlijnenakkoord 2024-2028 van PVV, VVD, NSC en BBB', bijlage bij *Kamerstukken II 2024/25*, 36471, nr. 37.

KNAW 2021

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, *Academische vrijheid in Nederland - een begripsanalyse en richtsnoer*, Amsterdam: KNAW 2021.

KNAW 2025

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, *Academische vrijheid in Nederland - reactie op actuele bedreigingen*, Amsterdam: KNAW 2025, doi.org/10.57881/88gg-rf96.

Kortmann 2021

C.A.J.M. Kortmann, *Constitutioneel recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2021.

Kosta & Ceran 2025

V. Kosta & O. Ceran, *Academic Freedom Monitor 2024: Overview of de jure academic freedom protection*, Brussel: Europese Unie 2025.

Kováts & Rónay 2023

G. Kováts & Z. Rónay, *How academic freedom is monitored. Overview of methods and procedures*, Brussel: Europese Unie 2023.

Laemers 2025

M.T.A.B. Laemers, 'Onderwijsrecht is grondrechtenrecht; een bijdrage over de vrijheid van meningsuiting en de academische vrijheid van onderwijspersoneel', in: B. Aarrass e.a. (red.), *De orde overzien. Opstellen voor prof.mr. A.E. Schilder*, Deventer: Wolters Kluwer 2025 (online).

Leegwater 2024

J. Leegwater, 'Een eerlijk debat over Europese waarden? Over effectieve handhaving en Hongarije', in: J.W. Sap e.a., *Recht door de wolken: Doorwerking van internationaal en Europees recht*, Nijmegen: Ars Aequi 2024, p. 45-66.

Maassen e.a. 2025

P. Maassen, J. Jungblut, D. Martinsen & V. Øvrebø, *Academic Freedom Monitor 2024: Analysis of de facto state of academic freedom in the EU – Country overview*, Brussel: Europese Unie 2025.

Mäntylä, Autioniemi & Kosonen 2023

N. Mäntylä, J. Autioniemi & J. Kosonen, 'Academic Freedom and the Rule of Law', in: J. Reichel & M. Zamboni (red.), *Scandinavian Studies in Law, Rule of Law* (69), Stockholm: Jure 2023, p. 394-420. (online via scandinavianlaw.se).

Mohammad 2023

A.H.A. Mohammad, *De normering van academisch ondernemerschap: perspectieven vanuit het onderwijs(bekostigings)recht, het Europees staatssteunrecht en de academische vrijheid & wetenschappelijke integriteit* (diss. Leiden), Leiden: Universiteit Leiden 2023.

Mommers 2025

J. Mommers, 'Dit is hoe rechts-populisten de rechtsstaat afbreken', decorrespondent.nl, 7 april 2025.

Morijn 2021

J. Morijn, 'De EU en de rechtsstatelijke crises in Hongarije en Polen. Urgentie vergt (gedifferentieerde) actie', *NJB* 2021/3, p. 200-207.

Nederlandse Orde van Advocaten 2025

Nederlandse Orde van Advocaten, *Rechtsstatelijke toets verkiezingsprogramma's 2025*, advocatenorde.nl, 20 oktober 2025 (online).

Ongekend onrecht 2020

Ongekend onrecht (Verslag parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag), bijlage bij *Kamerstukken II 2020/21*, 35510, nr. 2.

Quekel 2025

S. Quekel, 'Radboud-docent noemt oproep om aangifte door minister 'krankzinnig': 'Ik roep niet op tot geweld'', *Algemeen Dagblad* 10 oktober 2025.

Raad van Europa 2025

Raad van Europa, *The Erosion of Academic Freedom in Europe*, Straatsburg: Council of Europe Publishing 2025.

Ramanujam & Wijenayake 2022

N. Ramanujam & V. Wijenayake, 'The Bidirectional Relationship Between Academic Freedom and Rule of Law: Hungary, Poland and Russia', *Hague Journal on the Rule of Law* 2022/14, p. 27-48.

Rectoren van de Nederlandse universiteiten 2025

Rectoren van de Nederlandse universiteiten, 'Verklaring over Academische Vrijheid', universiteitenvannederland.nl, 29 mei 2025 (online).

Rome Ministerial Communiqué 2020

'Rome Ministerial Communiqué', verklaring aangenomen tijdens de ministeriële conferentie van de Europese Hoger Onderwijsruimte op 19 november 2020 in Rome, eha.info (online).

Said 2025

L. Said, 'Willen we meer of minder academische vrijheid?', *Ars Aequi* 2025/3, p. 230-234.

Schwartz 2025

D. Schwartz, annotatie bij HR 11 juli 2025, ECLI:NL:HR:2025:1140, *TRA* 2025/97.

Sevenster 2024

H.G. Sevenster, 'Heeft de keizer nieuwe kleren?', in: *Waarde, werking en potentie van het EU-Grondrechtenhandvest in de Nederlandse rechtsorde. Preadviezen* (Handelingen Nederlandse Juristenvereniging 153^e jaargang), Deventer: Wolters Kluwer 2024, p. 95-134.

Spannagel & Kinzelbach 2023

J. Spannagel & K. Kinzelbach, 'The Academic Freedom Index and Its indicators: Introduction to new global time-series V-Dem data', *Quality & Quantity* 2023/57, p. 3969-3989, doi.org/10.1007/s11135-022-01544-0.

Staatscommissie Rechtsstaat 2024

Staatscommissie Rechtsstaat, *De gebroken belofte van de rechtsstaat. Tien verbetervoorstellen met oog voor de burger*, Bijlage bij *Kamerstukken II* 2023/24, 29279, nr. 869.

Stoker, Stolker & Waaldijk 2023

J. Stoker, C. Stolker & B. Waaldijk, *Krachtig en kwetsbaar. Academische vrijheid in de praktijk*, Amsterdam: Amsterdam UvA 2023.

Täuber 2019

S. Täuber, 'Undoing Gender in Academia: Personal Reflections on Equal Opportunity Schemes', *Journal of Management Studies* (57) 2020/12, p. 1718- 1724, doi.org/10.1111/joms.12516.

Verklaring van Bonn 2020

'Bonn Declaration on Freedom of Scientific Research', verklaring aangenomen tijdens de ministeriële conferentie van de Europese Onderzoeksruimte op 20 oktober 2020 in Bonn, bmfr.bund.de (online).

Vrieling e.a. 2010

J. Vrieling, P. Lemmens, S. Parmentier & LERU Working Group on Human Rights, *Academic Freedom as a Fundamental Right*, Leuven: LERU Office 2010, leru.org/publications (online).

Vrieling e.a. 2023

J. Vrieling, K. Lemmens, P. Lemmens & S. Parmentier, *Challenges to academic freedom as a fundamental right*, Leuven: LERU Office 2023, leru.org/publications (online).

De Zwaan 2022

J.W. de Zwaan, 'De waarden van de Europese Unie, en de handhaving daarvan', *SEW* 2022/1, p. 3-19.

Jurisprudentie

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

EHRM 7 februari 1976, ECLI:CE:ECHR:1976:1207JUD000549372, *NJ 1978/236 (Handyside/Verenigd Koninkrijk)*.

EHRM 8 juli 1986, ECLI:CE:ECHR:1986:0708JUD000981582, *NJ 1987/901 m.nt. E.A. Alkema (Lingens/Oostenrijk)*.

EHRM 8 juli 1999, ECLI:CE:ECHR:1999:0708JUD002353694, *NJ 2001/62 m.nt. E.J. Dommering (Başkaya en Okçuoğlu/Turkije)*.

EHRM 16 maart 2000, ECLI:CE:ECHR:2000:0316JUD002314493 (*Özgür Gündem/Turkije*).

EHRM 23 juni 2009, ECLI:CE:ECHR:2009:0623JUD001708903 (*Sorguç/Turkije*).

EHRM 15 april 2014, ECLI:CE:ECHR:2014:0415JUD004087707 (*Hasan Yazıcı/Turkije*).

EHRM 27 mei 2014, ECLI:CE:ECHR:2014:0527JUD000034604 (*Mustafa Erdoğan e.a./Turkije*).

EHRM 19 juni 2018, ECLI:CE:ECHR:2018:0619JUD002023306 (*Kula/Turkije*).

EHRM 5 november 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:1105JUD001160815 (*Herbai/Hongarije*).

Hof van Justitie van de Europese Unie

HvJ EG 5 februari 1963, C-26/62, ECLI:EU:C:1963:1 (*Van Gend en Loos*).

HvJ EG 5 juli 1964, C-6/64, ECLI:EU:C:1964:66 (*Costa/ENEL*).

HvJ EG 17 december 1970, C-11/70, ECLI:EU:C:1970:114 (*Internationale Handelsgesellschaft*).

HvJ EG 8 april 1976, C-43/75, ECLI:EU:C:1976:56 (*Defrenne II*).

HvJ EG 9 maart 1978, C-106/77, ECLI:EU:C:1978:49 (*Simmenthal II*).

HvJ EU 19 januari 2010, C-555/07, ECLI:EU:C:2010:21 (*Kücükdeveci*).

HvJ EU 26 februari 2013, C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105 (*Åkerberg Fransson*).

HvJ EU 15 januari 2014, C-176/12, ECLI:EU:C:2014:2 (*AMS*).

HvJ EU 24 november 2016, gev. zaken C-408/15 P en C-409/15 P, ECLI:EU:C:2016:893 (*Ackermann*).

HvJ EU 17 april 2018, C-414/16, ECLI:EU:C:2018:257 (*Egenberger*).

HvJ EU 29 juli 2019, C-476/17, ECLI:EU:C:2019:624 (*Pelham/Hütter*).

Conclusie A-G Kokott 5 maart 2020, C-66/18, ECLI:EU:C:2020:172 (*Commissie/Hongarije*).

HvJ EU 6 oktober 2020, C-66/18, ECLI:EU:C:2020:172 (*Commissie/Hongarije*).

HvJ EU 16 februari 2022, C-156/21, ECLI:EU:C:2022:97 (*Hongarije/EP en Raad*).

HvJ EU 16 februari 2022, C-157/21, ECLI:EU:C:2022:98 (*Polen/EP en Raad*).

Hoge Raad

HR 7 oktober 2022, ECLI:NL:HR:2022:402, *RvdW 2022/919*.

HR 11 juli 2025, ECLI:NL:HR:2025:1140, *TAR 2025/37*.

Parket bij de Hoge Raad

Concl. A-G Van Peurse 14 maart 2025, ECLI:NL:PHR:2025:324.

Raad van State

RvS 23 januari 2019, ECLI:NL:RVS:2019:172.

RvS 4 februari 2015, ECLI:NL:RVS:2015:276.

Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State

ABRvS 10 september 2025, ECLI:NL:RVS:2025:4430.

Centrale Raad van Beroep

CRvB 5 februari 2015, ECLI:NL:CRVB:2015:286.

CRvB 10 januari 2019, ECLI:NL:CRVB:2019:51, *TAR* 2019/59.

College van Beroep voor het Hoger Onderwijs

CBHO 24 oktober 2016, zaaknr. 2016/102.5.

CBHO 15 april 2019, zaaknr. 2018/223.5.

Gerechtshoven

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 19 april 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:3667, *NTOR* 2021/15 m.nt. M. Dekker.

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 9 november 2023, ECLI:NL:GHSHE:2023:3713.

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 8 januari 2024, ECLI:NL:GHARL:2024:152, *TAR* 2024/8.

Gerechtshof 's-Hertogenbosch 24 oktober 2024, ECLI:NL:GHSHE:2024:3321.

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 14 juli 2025, ECLI:NL:GHARL:2025:4323.

Rechtbanken

Rb. Rotterdam 14 juli 2025, ECLI:NL:RBROT:2025:8370.

Rb. Noord-Holland 2 november 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:9468.

Rb. Noord-Nederland 8 maart 2023, ECLI:NL:RBNNE:2023:854, *TAR* 2023/35.

Kantonrechters

Ktr. Gelderland 8 september 2020, ECLI:NL:RBGEL:2020:4638, *JAR* 2021/2 m.nt. E. Verhulp.

Kamerstukken en andere parlementaire documenten

Kamerstukken

Kamerstukken II 1980/81, 16802, nrs. 3-4 (Memorie van Toelichting).

Kamerstukken II 1988/89, 21073, nr. 3 (Memorie van Toelichting).

Kamerstukken II 1990/91, 21073, nr. 17 (Nota van Wijziging).

Kamerstukken II 2015/16, 34516, nr. 3 (Memorie van Toelichting).

Kamerstukken II 2020/21, 35510, nr. 12 (Motie-Omtzigt en Van Dam).

Kamerstukken II 2023/24, 36555, nr. 2 (Voorstel van wet).

Kamerstukken II 2024/25, 31288, nr. 1187 (Brief Minister).

Kamerstukken II 2024/25, 31288, nr. 1190 (Motie-Krul c.s.).

Kamerstukken II 2024/25, 31288, nr. 1202 (Brief Minister).

Aangehaalde regelgeving en documenten (EU)

Verordeningen

Verordening (EU) 2020/2092 / Conditionaliteitsverordening

Verordening (EU) 2020/2092 van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2020 betreffende een algemeen conditionaliteitsregime ter bescherming van de Uniebegroting.

Verordening (EU) 2021/692

Verordening (EU) 2021/692 van het Europees Parlement en de Raad van 28 april 2021 tot vaststelling van het programma “Burgers, gelijkheid, rechten en waarden” en tot intrekking van Verordening (EU) nr. 1381/2013 van het Europees Parlement en de Raad en Verordening (EU) nr. 390/2014 van de Raad.

Verordening (EU) 2021/695

Verordening (EU) 2021/695 van het Europees Parlement en de Raad van 28 april 2021 tot vaststelling van Horizon Europa — het kaderprogramma voor onderzoek en innovatie, tot vaststelling van de regels voor deelname en verspreiding en tot intrekking van Verordeningen (EU) nr. 1290/2013 en (EU) nr. 1291/2013.

Verordening (EU) 2021/817

Verordening (EU) 2021/817 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2021 tot vaststelling van “Erasmus+”: het programma van de Unie voor onderwijs en opleiding, jeugd en sport, en tot intrekking van Verordening (EU) nr. 1288/2013.

Verordening (EU, Euratom) 2024/2509

Verordening (EU, Euratom) 2024/2509 van het Europees Parlement en de Raad van 23 september 2024 tot vaststelling van de financiële regels van toepassing op de algemene begroting van de Unie (herschikking).

Europees Parlement

P7_TA(2013)0315

Resolutie van het Europees Parlement van 3 juli 2013 over de situatie op het gebied van de grondrechten: normen en praktijken in Hongarije (naar aanleiding van de resolutie van het Europees Parlement van 16 februari 2012) (2012/2130(INI)).

P8_TA(2015)0227

Resolutie van het Europees Parlement van 10 juni 2015 over de situatie in Hongarije (2015/2700(RSP)).

P8_TA(2015)0286

Resolutie van het Europees Parlement van 8 september 2015 over de situatie van de grondrechten in de Europese Unie (2013-2014) (2014/2254(INI)).

P8_TA(2016)0123

Resolutie van het Europees Parlement van 13 april 2016 over de situatie in Polen (2015/3031(RSP)).

P8_TA(2016)0485

Resolutie van het Europees Parlement van 13 december 2016 over de situatie van de grondrechten in de Europese Unie in 2015 (2016/2009(INI)).

P8_TA(2017)0216

Resolutie van het Europees Parlement van 17 mei 2017 over de situatie in Hongarije (2017/2656(RSP)).

P8_TA(2017)0438

Resolutie van het Europees Parlement van 15 november 2017 over de rechtsstaat in Malta (2017/2935(RSP)).

P8_TA(2018)0056

Resolutie van het Europees Parlement van 1 maart 2018 over de situatie van de grondrechten in de EU in 2016 (2017/2125(INI)).

P8_TA(2018)0183

Resolutie van het Europees Parlement van 19 april 2018 over de bescherming van onderzoeksjournalisten in Europa: de zaak van de Slowaakse journalist Ján Kuciak en van Martina Kušnírová (2018/2628(RSP)).

P8_TA(2018)0340

Resolutie van het Europees Parlement van 12 september 2018 over een voorstel houdende een verzoek aan de Raad om overeenkomstig artikel 7, lid 1, van het Verdrag betreffende de Europese Unie te constateren dat er een duidelijk gevaar bestaat voor een ernstige schending door Hongarije van de waarden waarop de Unie berust (2017/2131(INL)).

P8_TA(2018)0446

Resolutie van het Europees Parlement van 13 november 2018 over de rechtsstaat in Roemenië (2018/2844(RSP)).

P8_TA(2019)0032

Resolutie van het Europees Parlement van 16 januari 2019 over de situatie van de grondrechten in de Europese Unie in 2017 (2018/2103(INI)).

P9_TA(2022)0325

Resolutie van het Europees Parlement van 15 september 2022 over de situatie van de grondrechten in de Europese Unie in 2020 en 2021 (2021/2186(INI)).

P9_TA(2023)0216

Resolutie van het Europees Parlement van 1 juni 2023 over de inbreuken op de rechtsstaat en de grondrechten in Hongarije en de bevroren EU-gelden (2023/2691(RSP)).

Europese Commissie**Besluit (EU) 2022/8588**

Commission Implementing Decision of 1 December 2022 on the financing of the Citizens, Equality, Rights and Values programme and the adoption of the work programme for 2023-2024, C(2022) 8588 final.

COM(2019)343 final

Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Europese Raad, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, Versterking van de rechtsstaat binnen de Unie. Een blauwdruk voor actie, COM(2019) 343 final.

COM(2020)628 final

Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, Een nieuwe EOR voor onderzoek en innovatie, COM(2020) 628 final.

COM(2024)490 final

Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, Uitvoering van de Europese Onderzoeksruijme (EOR), COM(2024) 490 final.

COM(2025)900 final

Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's, Verslag over de rechtsstaat 2025, COM(2025) 900 final.

SWD(2025)917 final

Commission Staff Working Document, 2025 Rule of Law Report Country Chapter on the rule of law situation in Hungary, SWD(2015) 917 final.